

VYSOKÁ ŠKOLA BAŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA EVROPSKÉ INTEGRACE

Globální bezpečnost v rozvojových zemích

Global Security in Developing Countries

Student: Hana Stoklasová

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Eva Kovářová

Ostrava 2011

PROHLÁŠENÍ

Mistopřísežně prohlašuji, že jsem celou práci, včetně všech příloh, vypracovala samostatně.

V Ostravě dne 11.5.2011

.....
Hana Stoklasová

1. ÚVOD	1
2. DEFINICE GLOBÁLNÍ BEZPEČNOSTI	3
2.1. Vymezení pojmu bezpečnost.....	3
2.2. Bezpečnostní hrozba a bezpečnostní rizika	10
2.3. Stručný vývoj pojetí bezpečnosti.....	12
2.4. Globální bezpečnost a koncepce bezpečnosti.....	12
2.5. Bezpečnostní spolupráce	18
3. FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ GLOBÁLNÍ BEZPEČNOST	21
3. 1. Globální nerovnost a chudoba	21
3. 2. Migrace	25
3. 3. Nebezpečná onemocnění a choroby.....	27
3. 4. Nedostatečný přístup ke vzdělání	30
3. 5. Velkoměsta	30
3. 6. Neudržitelný demografický vývoj	32
3. 7. Životního prostředí, přírodní zdroje a bezpečnost	33
3. 8. Organizovaný zločin	35
4. AKTÉŘI GLOBÁLNÍ BEZPEČNOSTI PŮSOBÍCÍ V ROZVOJOVÝCH ZEMÍCH	38
4.1. Mezinárodní organizace	38
4.1.1. OSN-Organizace spojených národů.....	39
4.1.2. NATO - Severoatlantická aliance	43
4.1.3. EU a její společná zahraniční a bezpečnostní politika (SZBP).....	45
4.1.4. ECOWAS- Ekonomické společenství západoafrických zemí	48
4.1.5. LAS-Liga arabských států.....	50
4.2. Nevládní organizace	51
4.2.1. Lékaři bez hranic	51
4.2.2. Amnesty International	52
4.3. Bezpečnost a občanská společnost	53

5. ZÁVĚR	55
Seznam použité literatury	56
Seznam zkratek a symbolů	
Seznam tabulek a schémat	
Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce	
Seznam příloh	

1. ÚVOD

Globální bezpečnosti je nutno v současnosti díky její závažnosti přikládat velký význam. Otázky bezpečnosti se týkají jednotlivců i celé společnosti. Na jedné straně se rozvojové země potýkají s mnoha bezpečnostními riziky a hrozbami a na straně druhé právě tyto země nejvíce mohou narušit bezpečnost vyspělých zemí.

Bakalářská práce se zaměřuje na bezpečnost v rozvojových zemích. Z důvodu velkého rozsahu tématu práce pozornost soustředí na nevojenské faktory bezpečnosti v rozvojových zemích. Pro tuto práci byl použit vícerozměrný přístup k bezpečnosti, který se zaměřuje globálně na oblast bezpečnostní situace. Cílem práce je specifikovat nevojenské faktory bezpečnosti v rozvojových zemích, zejména v Africe, a postavení vybraných mezinárodních organizací při řešení těchto problémů.

Bakalářská práce je členěna do pěti kapitol. První kapitolou je úvod a pátou kapitolou práce je závěr.

Druhá kapitola zahrnuje definici a vymezení bezpečnosti jako takové a popis základních pojmů, které souvisí s bezpečností. Důležité je definování pojmů bezpečnostní hrozba a bezpečnostní riziko, také chápání míru a války v oblasti bezpečnosti. Tato kapitola uvádí globální rozměr bezpečnosti a vývoj konceptů bezpečnosti, který se mění společně s vývojem celé společnosti

Na jednotlivé nevojenské faktory ovlivňující globální bezpečnosti se zaměřuje třetí kapitola bakalářské práce. V rozvojových zemích jsou mnohá ohniska bezpečnostních hrozeb a rizik současného světa. Výchozími problémy působícími na bezpečnost jsou globální nerovnost mezi jednotlivými státy a chudoba.

Čtvrtá kapitola se soustřeďuje na aktéry bezpečnosti. Na zajištění bezpečnosti se podílejí mezinárodní organizace. Organizace spojených národů je důležitým aktérem při řešení aktuálních globálních problémů. Činnost Organizace spojených národů je zaměřena komplexně na zachování globální bezpečnosti jak vojenskými, tak hlavně i nevojenskými prostředky. Tato organizace významně ovlivňuje nevojenské faktory globální bezpečnosti v rozvojových zemích pomocí mnoha projektů.

Další mezinárodní organizací, která přispívá k zajištění bezpečnosti je Severoatlantická aliance. Celosvětová vojensko-politická organizace Severoatlantická aliance

působí v současnosti nejsilněji v oblasti globální bezpečnosti. Ta se také angažuje v aktuálních bezpečnostních otázkách v mnoha ohledech. Jednou z nejdiskutovanějších je v posledních měsících situace v Libyi, do které se aktivně zapojila prostřednictvím mise Úsvit Odyssey.

Mezinárodní organizace Severoatlantická Aliance, Organizace spojených národů a Evropská Unie významně spolupracují s regionálními organizacemi. Projekt Conflict Prevention & Peace Building (Prevence konfliktu a budování míru) byl výsledkem práce Evropského rozvojového fondu a regionální organizace Ekonomické společenství Západoafrických států. Evropská Unie realizovala ve spolupráci s Demokratickou republikou Kongo program obnovy. Dalším seskupením působícím v rozvojových zemích je Liga arabských států, které sdružuje arabské státy. Liga arabských států se snaží zejména zajistit mírové řešení konfliktů, jejich prevenci a bezpečnostní ochranu členských států.

V současnosti je přikládán význam činnosti nevládním mezinárodním organizacím v oblasti zajištění bezpečnosti. Jako zástupce nevládních organizací jsem vybrala Lékaři bez hranic a Amnesty International.

2. DEFINICE GLOBÁLNÍ BEZPEČNOSTI

Na konci první dekády 21. století stojí svět před řadou politických, ekonomických, sociálních a v neposlední řadě bezpečnostních problémů. Bezpečnost je velmi široký pojem. Z tohoto důvodu může být bezpečnost chápána různými způsoby. Tato kapitola se zaměřuje na bližší vymezení pojmu bezpečnost a také souvisejících pojmů či vědních oborů souvisejících s bezpečností. Nelze ve vymezení obsáhnout všechny pojmy a oblasti dotýkající se bezpečnosti, proto se kapitola soustřeďuje pouze na hlavní z nich. Charakteristika pojmu bezpečnost bude pro tuto práci klíčovou.

2.1. Vymezení pojmu bezpečnost

Definování a vymezení pojmu bezpečnost je možné nalézt v mnoha knihách či odborných publikacích, které se touto problematikou zabývají. Množství publikací se rovná množství různých pojetí bezpečnosti. Bezpečnost tak nelze jednoznačně vysvětlit, vymezit či vyčíslit. Vždy je třeba uvažovat o „druhu“ bezpečnosti, o kterém v daném případě lze mluvit. Je vymezována například bezpečnost vojenská, ekonomická, ekologická, sociální, lidská apod. Především z hlediska objektu, jehož bezpečnost má být chráněna (nejčastěji státu), lze rozlišovat bezpečnost vnitřní a bezpečnost vnější. Je známo, že bezpečnost není nikdy absolutní, ale pouze relativním pojmem. Ačkoli je bezpečnost v jednotlivých pojetích různorodým pojmem na základních charakteristikách se řada autorů a odborníků shoduje.

V nejobecnější rovině je bezpečnost definována dvěma základními způsoby – negativním a pozitivním (Eichler, 2004):

- Negativní vymezení je podobné jako negativní vymezení svobody, které říká, že jde o absenci omezení či nepřítomnosti odporu nebo vážnějších překážek pohybu. Negativní vymezení bezpečnosti znamená, že jde o nepřítomnost či neexistenci hrozby. Podle tohoto je bezpečnost opakem stavu ohrožení, který vyplývá z existence a vzájemné interakce aktérů, kteří mají protichůdné preference a jsou odhodláni k jejich dosažení použít i sílu, ať už politickou, hospodářskou, nebo i vojenskou.

- Pozitivní vymezení bezpečnosti se vždy vztahuje ke konkrétnímu předmětu, k věci, člověku, obci, státu, nebo bezpečnostnímu společenství. Nejbezpečnější je ten subjekt, který má zajištěno své přežití a možnosti dalšího rozvoje. To znamená, že bezpečný je ten subjekt, který je mimo dosah přímých a naléhavých hrozeb, nebo který je před možnými hrozbami spolehlivě chráněn. Živočišný druh je bezpečný, když v dané oblasti nemá svého přirozeného nepřitele. Životní prostředí je bezpečné tam, kde nepůsobí nepříznivé dopady průmyslové činnosti lidstva. Vysoký bezpečnostní statut mají odlehlé vyspělé ostrovní státy jako je Austrálie nebo Nový Zéland. V pozitivním slova smyslu lze bezpečnost upevňovat s takovými opatřeními, které hrozbu zcela eliminují nebo alespoň minimalizují.

Baylis (2005) využil při definování bezpečnosti pojetí těchto autorů W. Lippmanna, A. Wolferse, B. Buzana:

- Walter Lippmann považuje stát bezpečný do té míry, do jaké nemusí obětovat své základní hodnoty v případě, že se chce vyhnout válce, nebo je schopen vítězit v případě, že by mu válka byla vnucena.
- Arnold Wolfers rozlišuje bezpečnost v objektivním a subjektivním smyslu. V objektivním případě říká, že jde o neexistenci hrozby vůči základním hodnotám státu, v subjektivním případě o pocit strachu, že by tyto hodnoty mohly být ohroženy.
- Barry Buzan považuje za bezpečný stát ten, který se nemusí obávat hrozby a dokáže uhájit svoji nezávislou identitu a fungující integritu.

Bezpečnosti je základní hodnotou států či společenství více států, která velmi často představuje nejvyšší a nejdůležitější cíl. Tímto cílem je nepřítomnost nikoho a ničeho co by mohlo ohrozit území, politické uspořádání či obyvatele tedy bezpečnost. Proto by měla být zajištěna ochrana a případná obrana této hodnoty států. Specificky pojímají bezpečnost země angloamerické tradice.

Bezpečnost se v anglosaských zemích a zejména pak v USA považuje za synonymum spolehlivé obrany tradičních hodnot, obhajoby a eventuálně i prosazování životních a

strategických zájmů států. Je to stav zajišťující především následující hodnoty: perspektivní přežití státu a životy občanů, jeho nezávislost a trvalý rozvoj. Základní charakteristikou bezpečnosti tedy jsou životní zájmy občanů a státu, které jsou zabezpečovány vůči vnějším i vnitřním ohrožením (Zoubek, 2010). V dalších státech je kladen důraz na jiné prvky bezpečnosti.

V jednotlivých státech se dají nalézt i odlišnosti. Německé pojetí bezpečnosti klade důraz na zajišťování proti vnějšímu, ale i vnitřnímu ohrožení. Důležitou roli v oblasti bezpečnosti hraje zabezpečení a způsob uspokojení hodnot v sociálním systému. Chápe se jako stav zajišťující územní celistvost a nedotknutelnost státu, jeho politickou svrchovanost. Tyto hodnoty jsou základními předpoklady pro životaschopnost celé země a všech jejích občanů. Zatímco francouzské pojetí bezpečnost vychází ze základní definice cílového stavu klidu, kdy nehrozí žádné nebezpečí. Dosažení stavu klidu je závislé na souboru opatření a postupů. Ty jsou vytvořeny za účelem ochrany lidských životů a hmotných statků. Na bezpečnost nahlíží jako na stav velice proměnlivý, závislý na vnějších vlivech, ale i na promyšlenosti a důraznosti celkové politiky státu. Mimo měnící se atributy bezpečnosti existují i proměnné, které stát nemůže ovlivnit (Zoubek, 2010).

Státy mají svou bezpečnost danou určitými skutečnostmi, které nelze změnit. Ty jsou označovány jako objektivní faktory bezpečnosti. Mezi tyto faktory se řadí zejména poloha a terén území států, vzdálenost od potencionálních hrozeb narušení bezpečnosti a také jejich historický vývoj. Vedle objektivních faktorů ovlivňuje bezpečnost množství subjektivních faktorů, které jsou tvárnější a státy si je utváří.

Eichler (2009) označuje subjektivní faktory jako bezpečnostní strategie států a řadí zde souhrnná aktivní opatření států či společenství států, které přijímá v zájmu zajištění svého přežití, územní celistvosti a politické svrchovanosti. Bezpečnostní strategie má zde dvě hlavní složky což jsou vojenská a nevojenská opatření. Složka nevojenského charakteru se vyznačuje aktivním jednáním v diplomacii. Takové jednání se zaměřuje na uzavírání smluv na mezinárodní úrovni, tím získání bezpečnostních garancí, a členstvím v aliancích a v koalících. Vojenská složka se zaměřuje na ozbrojené síly a jejich bojovou přípravu. Ozbrojená síla a

předejití válečnému konfliktu diplomatickými prostředky evokuje témata války a míru, které jsou pro pochopení bezpečnosti také důležité.

Mír

Nejčastěji bývá definován jako nepřítomnost války. Je to však obecná a příliš široká definice, jiné chápání a více specifické uvádí realistické nebo neoliberalní pojetí míru¹.

Podle realistické teorie mezinárodních vztahů není mír ničím jiným než výsledkem rovnováhy sil. Rozlišuje čtyři typy míru (Eichler, 2004):

- Mír na základě rovnováhy – spočívá na možnosti vzájemné neutralizace soupeřících mocností cestou vytváření příležitostných koalic. Žádný stát nemá možnost vynucovat nad jinými svojí vůli. Příkladem byla situace po podepsání Vestfálského míru v roce 1648².
- Hegemonický mír – odráží se výrazná nerovnováha mezi státy. Jeden ze států má velkou strukturální převahu, neusiluje však o pohlcení ostatních států, taková stabilita je pak tedy zárukou míru. Příkladem je vztah mezi Mexikem a USA.
- Imperiální mír – je výsledkem takové míry převahy jednoho státu, která výrazně omezuje nebo pohlcuje zcela suverenitu ostatních států. Příkladem byla tzv. Brežněvova doktrína³.

¹ Neoliberalistické pojetí míru říká, že je možné dosáhnout trvalého míru. Toto pojetí předpokládá, že válka postupně zmizí ze života lidstva. Eichler (2004) uvádí úvahu L. Millera, který po skončení studené války došel k závěru, že právě nyní je reálná možnost skoncovat s rozsáhlými válkami. Vhodná cesta pro odvrácení konfliktů je rozšiřováním volného obchodu, mezinárodní spolupráce a ekonomické integrace

² Popis smlouvy Vestfálského míru v roce 1648 znamenal ukončení třicetileté války (1618-1648).

³ Brežněvova doktrína: zásada, že socialistické zřízení v jakémkoliv socialistickém státu je třeba bránit i za pomoci vojenské síly. Tato se pak nazývá „bratrská pomoc“. Doktrína proklamovaná L. I. Brežněvem po srpnové invazi 1968 do Československa. S využitím jedné formulace ve smlouvě z Varšavy dokazovala oprávněnost útoku vojsk Varšavské smlouvy v zájmu "ochrany" socialismu. Platnost této doktríny zrušil Michail Sergejevič Gorbačov v roce 1988.

- Mír na základě strachu – každý člen daného společenství má možnost zasadit jinému smrtelnou ránu. Příkladem se často uvádí bipolární rozdělení během studené války.

Waisová (2009) vymezuje mír na pozitivní mír a negativní mír. Negativně definovaný mír je chápán jako absence organizovaného fyzického násilí, jako nepřítomnost války. Rozpory mezi aktéry nabývají v situaci negativního míru na váze a síle, ale vypuknutí válečného konfliktu zůstává nízká. V situaci negativního míru se mohou aktéři považovat za nepřátele, ale z určitých důvodů nemohou nebo nechtějí proti sobě použít sílu. Základním nástrojem pro zajištění negativního míru je hrozba odstrašení.

Pozitivní mír je chápán jako situace, kdy neexistuje přímá hrozba ani strukturální násilí, kdy není ohroženo přežití aktéra, jeho blahobyt, identita a svoboda. V této situaci existuje mezi aktéry vysoký stupeň vzájemné spolupráce a to v mnoha oblastech. Tato kooperace může vést až k vytvoření bezpečnostní aliance proti společným hrozbám. Účastníci vychází ze sdílených hodnot, norem, cílů, institucí, ekonomické interdependence a společné identity. Zastávají postoj nenásilného řešení sporu mezi ostatními aktéry.

Válka

Nedílnou součástí dějin lidstva jsou i války, existovaly v minulosti a i dnes patří k mezinárodním vztahům. Lidé se snaží porozumět válkám jejich příčinám, jak se jim možné předcházet, snaží se hledat východiska, jak je co nejvíce eliminovat a zabránit tak negativním dopadům válek. Jak chápat válku? Jednoznačnou odpověď se dá asi jen těžko nalézt. Může se na ni nahlížet z mnoho úhlů a podle různých charakteristik. Dotýká se několika vědních oborů jako je například sociologie, psychologie, filozofie, politologie a také studia mezinárodních vztahů. Nejsilněji bývá vnímána samotnými aktéry válek, ať už vojáky, oběťmi válek či lidmi, kteří se dostávají do její blízkosti jako jsou lékaři, dobrovolníci a jiní.

Eichler (2004) používá jednu z častých definic války, která říká, že je to přímé, somativní násilí mezi státy. Základní příčinou válek je věčná konfliktnost, neustále střetávání zájmů v mezinárodní a stále více ve vnitřní politice států. Proto se téměř všechny státy snaží neustále zlepšovat schopnosti k tomu, aby obstály v případných ozbrojených konfliktech či

válkách. Realistická škola zastává názor, že konfliktnost, násilí a válka jsou neoddělitelnou součástí mezinárodního systému. Také se domnívá, že to je jeden ze způsobů komunikace mezi státy, který je součástí politiky států. Válka je v realistické tradici částí lidského světa, která pramení z lidské přirozenosti. Ta je od přírody špatná a tato špatnost se projeví v politickém jednání. Všechny přístupy k dané problematice konfliktů se nejčastěji zabývají dvěma základními otázkami: jaké jsou příčiny konfliktů a proč mnohé konflikty vyúsťují v násilí a konflikty.

Waisová (2009) uvádí také chápání války pacifismem, který říká, že všechny války jsou špatné a nezáleží na tom, je-li důvod k boji dobrý či nikoliv. Pacifismus není zcela jednotným směrem a má dva hlavní proudy:

1. absolutní odpor k válce a odmítání osobní účasti a
2. uznání existence války a možnosti transformace, resp. překonání války pomocí kooperativního jednání či změny politického systému státu. Demokratické státy proti sobě neválčí.

Schéma č. 2. 1. Válka ve světle velkých teorií mezinárodních vztahů

	Demokratický liberalismus	Marxismus	Idealismus	Neorealismus
Akteři	Občané, národy	Socioekonomicky definované třídy	Individua	Národní státy
Podstata konfliktu	Subjektivní	Objektivní	Subjektivní	Subjektivní
Základ konfliktu	Despotická nedemokratická ústava státu	Třídní boj, soukromé vlastnictví	Nedostatečná znalost úmyslu druhých	Bezpečnostní dilema, MV jako boj o moc, zdroje a vliv
Vztah aktérů	Legitimizovaná rovnost	Závislost asymetrie	Rovnost	Rovnost podle mezinárodního práva, rovnost ve funkcích
Cíl míru	Mezinárodní společenství založené na právu	Beztrídní společnost	Světové společenství s velkou rolí jednotlivce	Negativní mír (nepřítomnost přímého násilí)
Prostředky k dosažení míru	Demokratická ústava, podíl občanů na rozhodování o válce a míru	Zákaz soukromého vlastnictví, zánik tříd poved k míru mezi národy	Mezinárodní organizace, kolektivní bezpečnost, integrace	Odstrašení, rovnováha moci, kolektivní obrana

Zdroj: Waisová (2009)

Různorodost definic demonstruje, že pro politickou vědu není jednoduché se shodnout na jedné široce akceptovatelné definici války. Mohou se lišit také s ohledem na výzkumný záměr studií či možností sběru dat.

2.2. Bezpečnostní hrozba a bezpečnostní rizika

Co je to hrozba a co riziko je těžké jednoznačně vymezit a určit správnost použití těchto pojmů. Státy ve svých jazycích samy rozdílně definují a používají tyto pojmy⁴. Už ve dvou z nejznámějších světových jazyků, anglický jazyk a francouzský jazyk, se nachází nejasnosti a odlišné chápání a pojetí hrozby a rizika. Angličtina používá spojení „to run/take the risk of“ což v překladu znamená podstoupit riziko. Podobně se vyjadřuje i francouzština výrazem „courrir un risque“, který je totožný v angličtině s „to run a risk“, zatímco anglické „to take a risk“ ve francouzštině se dá nalézt jako „assumer un risque“ znamenající brát na sebe nějaké riziko.

V českém jazyce jsou oba pojmy chápány a používány jako odlišné. V dokumentu Bezpečnostní strategie ČR jsou definovány bezpečnostní hrozby jako nebezpečné jevy a procesy vyplývající ze záměrného jednání, které může vyústit v akci. Bezpečnostní riziko chápe jako jevy a procesy, jejichž přímé nebo nepřímé negativní působení na společnost, funkce státu či občany není projevem volního jednání (stav, kdy k akci může dojít, protože existují pro ni podmínky, ale nikdo se o to zatím nesnaží).

Eichler (2004) upřednostňuje vymezení pojmu hrozba jako projev, gesto, opatření nebo čin, který odráží schopnost nebo dokonce záměr někomu způsobit škody. Hrozba je znamení či předzvěstí takového působení, které na straně ohroženého vyvolává obavy. Hrozby dále dělí podle několika hledisek.

- Z pohledu geografického hovoří o hrozbách přímých a bezprostředních, kterým je stát vystaven. Existují i nepřímé hrozby, které se dotýkají našich spojenců či regionální nebo dokonce světové stability.
- Z hlediska časového rozděluje hrozby na naléhavé, na které se musí reagovat okamžitě, a latentní, jež nevyžadují okamžité řešení, a však z dlouhodobého hlediska by neměly být podceňovány.

Dalším členěním je sektorové, to je na hrozby: vojenské, politické, ekonomické, ekologické, sociální, kulturní.

⁴ Pojmy bezpečnostní riziko a bezpečnostní hrozba jsou definovány mezinárodními organizacemi, tak i státy samotnými. Ne vždy se definice pojmů shodují.

Podle svého původce mohou být hodnoceny buď jako záměrné nebo nezáměrné. Každá hrozba má několik charakteristik, které se mohou navzájem kombinovat a doplňovat.

Na riziko nahlíží Eichler (2004) jako na sociální jevy odvozené od hrozeb, mající vždy subjektivní charakter. Rizika se odvozují od rozhodnutí a činů toho nebo těch, kdo vyhodnocují situaci a podle koho pak jednají. Ten nebo ti kdo rozhodují, nejvýše postavený politik, vláda, nejvyšší činitel či rozhodovací orgán bezpečnostního společenství, nese zodpovědnost za své jednání. Bezpečnostní rizika jsou odvozena od bezpečnostních hrozeb, a proto se dělí na rizika: vojenské, politické, ekonomické, ekologické, sociální, kulturní.

Zeman (2002) definuje riziko jako pravděpodobnost, že dojde ke škodlivé události, jež postihne danou hodnotu. Riziko se dá také chápat jako možnost, že existuje určitá pravděpodobnost vzniku událostí. Hodnota je v tomto případě chápána jako chráněný zájem či majetek materiální i nemateriální podstaty, který si cení referenční objekt. Je primární nezávislou proměnou. Hodnoty vykazující zranitelnost, kterou se snaží referenční objekt snížit či omezit protiopatřeními. Autoři M. Mareš a P. Zeman (2010) uvádějí rovnice rizika:

$$RIZIKO = \frac{HROZBA * ZRANITELNOST * HODNOTA}{PROTIOPATŘENÍ}$$

Čím závažnější je hrozba, čím větší zranitelnost, čím dražší hodnota, tím je riziko vyšší. Platí přímá úměrnost. Čím důkladnější protiopatření, tím nižší riziko. Platí úměra nepřímá. U rovnice rizika je třeba zohledňovat i další parametry. Těmi jsou schopnost (kapabilita) a motivovanost aktérů hrozby. Kapabilita znamená schopnost aktéra hrozby způsobit škodu. Motivovanost aktéra hrozby je odhodlání (síla úmyslu) způsobit škodu. Parametry, kapabilita krát motivovanost“ se někdy uvádí jako složený činitel, nazývaný pak jako „potenciál hrozby“.

$$RIZIKO = \frac{KAPABILITA \text{ aktéra} * MOTIVOVANOST * ZRANITELNOST * HODNOTA}{PROTIOPATŘENÍ}$$

Platí čím vyšší je kapabilita i motivovanost, čím závažnější zranitelnost, čím nám dražší hodnota, tím je riziko vyšší. Platí přímá úměrnost. Čím důkladnější opatření, tím nižší riziko. Platí úměra nepřímá (Zeman, 2002).

2.3.Stručný vývoj pojetí bezpečnosti

Společně s vývojem lidské společnosti se také vyvíjí i pojetí bezpečnosti. Existuje systém zákonitě vznikajících krizí a konfliktů, který současně vytváří podmínky pro kooperaci a otevřenost posouvající lidstvo kupředu. Neměla by být tedy podceňována otázka bezpečnosti, která se dotýká nejen státu jako celku, ale také každého jednotlivce. Bezpečnost jedince byla vždy chápána v souvislosti s bezpečností státu a se schopností zajistit ochranu každému jedinci. Tento pohled se v souvislosti se změnami mezinárodní politiky mění.

Počátek 70. let minulého století byl pod vlivem řady průmyslových změn doprovázených ekonomickými dopady. V 80. letech minulého století vznikají existenční hrozby sociálního a environmentálního charakteru. Tento vývoj oslabil vliv politicko-vojenských hrozeb a poukázal na fakt, že i vnitrostátní vlivy mohou ohrožovat lidské jedince. Každý je součástí sociálního systému daného státu, který jej ovlivňuje normotvorbou a jejím vynucováním, správními a politickými kroky. To vše má zpětný dopad na každého jedince. Většina koncepcí lidské bezpečnosti vychází ze základních principů zachování a udržování lidských práv včetně práv na život, seberealizaci a lidskou důstojnost. Otázky lidské bezpečnosti byly a jsou stále diskutovaným tématem. Diskuze se dotýkaly i v oblasti mezinárodní politiky, které podněcovaly větší nárůst humanitárních a mírových akcí, diskuze o začlenění mezinárodního humanitárního práva a o globálním systému lidských práv.

2.4.Globální bezpečnost a koncepce bezpečnosti

V současnosti není bezpečnost pouze záležitostí jednotlivých států, ale je vnímána na mezinárodní neboli globální úrovni. Úzce souvisí s globální propojeností světa, která se stále více prohlubuje a nese s sebou vedle pozitivních důsledků také negativní dopady. Následkem otevřeného přístupu se země stávající zranitelnější, což se odráží ve změně bezpečnostních hrozeb. Přicházejí nové globální bezpečnostní hrozby, které ještě před několika desítkami let

nebyly takto vnímány. Tehdy také hledání řešení probíhalo spíše na úrovni států. Příkladem může být nerovnost celkového vývoje jednotlivých částí světa, kde Severní Amerika a Západní Evropa jsou velice vyspělými částmi světa a oproti tomu země Subsaharské Afriky se potýkají s problémy zajištění zdroje pitné vody a výživy k přežití obyvatelstva. V minulosti byly ty rozdíly samozřejmě dobře známy, ale označovány jako globální problém byly až později. Spolu s vývojem a rozvojem lidské společnosti se i tato oblast bezpečnosti posouvá a mění.

Bezpečnost státu či jiných objektů se stává předmětem jednání a pojem bezpečnost a jeho obsah získávají širší rozměr. Pod pojem bezpečnost začínají být zahrnovány rovněž oblasti, které s otázkami bezpečnosti nebyly dosud téměř spojovány. Bezpečnostní politika je chápána jako širší rámec všech aktivit, jejichž cílem je zabezpečení chráněné hodnoty objektu vůči hrozbám, které mají zcela nevojenský charakter a protipatření vůči nim spadají do kompetencí nevojenských složek státu nebo do oblasti spolupráce s civilním nevládním sektorem (Eichler, 2009).

V současnosti neexistuje všeobecně přijímaná definice ani koncepce pro výzkum bezpečnosti.⁵ Problém definice a koncepce bezpečnosti je jednou z dlouhodobých výzev pro bezpečnostní studia, je řešen různými školami a směry a v podstatě je neustálým středem zájmu bezpečnostní studií.

Waisová (2009) zdůrazňuje rozdílnost názorů na podstatu bezpečnosti. Podle zdrojů hrozeb a rozdílnosti ohrožených aktérů rozlišuje:

- Globální bezpečnost
- Mezinárodní bezpečnost
- Lidskou bezpečnost
- Regionální bezpečnost
- Národní bezpečnost

⁵ Koncept bezpečnosti lze považovat za „zanedbaný“ jak v oblasti teoretického vymezení (tj. jak vůbec konceptualizovat bezpečnost), tak i v oblasti zpracování konkrétních proměnných, tj. jak se proměnné mění, respektive jak se mění /ne/bezpečnost v závislosti na proměnných (Waisová, 2001).

Globální bezpečnost by měla být vše zahrnující, tedy bezpečnost všech lidí proti všem hrozbám v jakékoliv oblasti vojenské či nevojenské.

Dalšími koncepty mohou být také nezúčastněnost a neutralita. Tyto bezpečnostní koncepty jsou spíše pro malé státy či relativně slabé státy. Takové státy si snaží zajistit vlastní bezpečnost v nestabilních a komplikovaných bezpečnostních podmínkách. Je otázkou, zda tyto koncepty jsou důležitými v oblasti zajišťování bezpečnosti. Někteří odborníci je ve svých publikacích a analýzách zcela vypouští, jiní je uvádí jako už zastaralé koncepty bezpečnosti⁶.

Existuje celá řada koncepcí bezpečnosti, které ovlivňují politiku bezpečnosti na úrovni států, regionálních seskupení nebo na mezinárodní. Země prochází vývojem a s nimi se mění i koncepce bezpečnosti. Antošová se věnuje jednotlivým přístupům k bezpečnosti.

Tradiční přístup k národní bezpečnosti

Tato koncepce převládala řadu století. Bezpečnost byla brána jako prioritní závazek vlády, kde není žádná vyšší autorita, která by regulovala vztahy mezi jednotlivými státy. Znamenalo to, že každý stát si musí udržovat vojenskou sílu a ta státu zachová jeho suverenitu. Klade důraz na státní zájem.

Postupem času však tato koncepce byla zjevně nedostačující a spolu s rostoucí vzájemnou propojeností světa nutně musela přijít také jiná koncepce bezpečnosti. Taková koncepce bezpečnosti, která by lépe vyhovovala novým podmínkám. V poválečném období se v politice bezpečnosti Evropy začaly uplatňovat koncepce institucionálního přístupu k bezpečnosti a také kolektivní bezpečnost.

⁶ Nezúčastněnost byl fenoménem období bipolární konfrontace, zejména pro státy třetího světa. Politické elity takových států prosazovali nacionalismus. Země, které zastávají nezúčastněnost, mají často nezávislou politiku, nejsou členy v mnohostranných vojenských dohodách a neměly by poskytovat své území. V současnosti hnutí nezúčastněných existuje, ale jeho aktivita je minimální.

Neutralita lze definovat jako striktní nestrannost vůči válčícím stranám. Takový stát většinou prosazuje politiku neutrality jen oblasti bezpečnosti.

Institucionální přístup k bezpečnosti

Je přístupem, který vyzdvihuje význam mezinárodních institucí, které zajišťují bezpečnost. V Evropě se v poválečném období rozvíjí také integrační procesy, vzniká NATO⁷ a Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, dnes je známa jako Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě.

Kolektivní bezpečnost

Jednotlivé státy souhlasí s tím, že se budou řídit určitými pravidly a normami, zachovají tím stabilitu a v případě nutnosti se spojí. Tento princip používají pro udržení míru například Organizace spojených národů a NATO. Kolektivní bezpečnost vyžaduje, aby jednotlivé státy přijaly a respektovaly 3 základní principy v mezistátních vztazích. Jsou to:

- Zřeknutí se vojenské síly, aby změnily stávající stav a místo toho budou řešit rozpory mírovou cestou.
- Šíření koncepce svého národního zájmu je nutno brát v úvahu také zájmy mezinárodního společenství jako celku.
- Překonat strach, který dominuje ve světové ekonomice a učit se důvěřovat jeden druhému. Dojde-li k napadení jednoho ze států, ostatní státy společně učiní kroky k zastavení a ukončení agrese. Vyspělé demokratické státy uplatňují tzv. demokratický mír, který je alternativou pro výše uvedený přístup.

Přístup demokratického míru

Vychází z předpokladu, že demokratické státy jsou schopny se lépe vypořádat s konfliktem zájmů bez použití vojenské síly. Šíření demokracie je chápáno jako pozitivní krok a přispívá k mírovému uspořádání světa. Neznamená to však, že pouze samotná

⁷ NATO je zkratka anglického názvu North Atlantic Treaty Organization v překladu Severoatlantická aliance. Je to euroatlantická mezinárodní vojenská organizace, založena 4. dubna 1949 podpisem Washingtonské smlouvy, která zakotvila vznik bezpečnostní organizace západních demokracií jako odpověď na poválečnou situaci v Evropě.

existence demokratických sdílených hodnot eliminuje války a konflikty, ale přispívají k bezpečnosti.

Na konci 20. století se změnila bezpečnostní situace. Důsledkem řady historickým událostí byly změněny podmínky, které významně ovlivnily bezpečnost. Nastala tzv. nová bezpečnostní situace.

Nová bezpečnostní situace

Za významný posun v oblasti bezpečnosti je vnímán konec studené války, tedy konec bipolárního uspořádání světa. Byl charakterizován:

- Zánikem totalitních režimů v zemích Varšavské smlouvy.

Politické změny nastaly roku 1989 na straně SSSR, jednoho z hlavních aktérů bipolární konfrontace. V jednotlivých zemích se zrušily režimy jedné polické strany, komunistické strany.

- Znovu sjednocení Německa.

Bylo zásadní pro změnu poměru sil. Německo mělo v době studené války vojenskou sílu, která byla brána jako projev bezpečnostní hrozby. Byly vytvořeny podmínky pro uplatnění liberálně idealistické koncepce kolektivní bezpečnosti. Proběhla jednání, na kterých se dohodli na výši vojenské síly. To vše bylo vnímáno jako posílení bezpečnosti, bez obohacení na jedné nebo druhé straně.

- Kontrola zbrojení a odzbrojení.

Příznivé změny mezinárodních bezpečnostních vztahů byly využity také v oblasti jaderného odzbrojování. Snížila se tímto úroveň vojenského napětí a pokleslo riziko nenadálého nechtěného jaderného konfliktu, které bylo silné v době studené války.

- Mýlný náhled na bezpečnostní riziko

Konec studené války s sebou také nese nový pohled na pojmy bezpečnostní hrozba a riziko. Vytrácí se v této době jasné rozdělení mezi těmito pojmy. Římská deklarace z roku 1991 zdůraznila, že hrozba masivního útoku na několika evropských frontách přestala existovat a už není hlavním bodem strategie. Deklarace i aktéři bezpečnosti se zaměřují více na bezpečnostní riziko a vymezují

jej jako něco co může vyplynout z nestability, z mezinárodního napětí a nepředvídaných výzev.

Po skončení studené války se zásadně změnila bezpečnostní situace celé euroatlantické zóny. Vytvořilo se zcela nové prostředí, které rozšířilo i možnosti náhledu na bezpečnost a způsoby jejího zajištění. Zásadní změna se projevuje ve třech hlavních směrech (Eichler, 2006):

- Prvním je rozšíření možných hrozeb, zejména nárůst a závažnost hrozeb nevojenského charakteru.
- Druhým směrem je prohlubování koncepce bezpečnosti ve směru většího důrazu na lidskou a individuální bezpečnost. Není zpochybněn význam vojenských hrozeb, ale důležitost je kladena i humanitární a nevojenské hrozby a rizika. Byly vytyčeny hlavní požadavky na osvobození od strachu a osvobození od nouze. Toto pojetí není uzavřené a dále prochází vývojem.
- Eichler (2004) uvádí, že v posledních letech i letech následujících se bude bezpečnost stále více zaměřovat na oblast „human security“, tedy lidskou bezpečnost. Více do popředí se dostává po ukončení studené války a zabývá se dopadem na lidského jedince. Je vymezována na základě čtyř základních přístupů, jimiž jsou zajištění základních lidských potřeb, podpora rozvoje, intervenční přístup a eliminace hrozeb z oblasti tzv. nové bezpečnostní agendy⁸.
- Třetí změna se odvíjí od nástupu nových hrozeb transnacionálního charakteru. Důsledkem je prolínání vnitřní a vnější bezpečnosti států. Žádný stát nemůže spoléhat jen na své vlastní zdroje a schopnosti. Z toho vyplývá posun od státního pojetí bezpečnosti k multilaterálnímu nebo mezinárodnímu pojmání bezpečnosti. Významné je rozšíření sdílených hodnot v oblasti bezpečnostní spolupráce.

Klíčovým pojmem se stává společná bezpečnost, tzn. taková bezpečnost, která bude moci být sdílena všemi státy. Dosažení takové společnosti vede přes rozsáhlou mezinárodní

⁸ Nová bezpečnostní agenda do níž se zahrnuje šíření drog, malých zbraní, obchodování s lidmi, krádeže, vydírání a další.

spolupráci na zásadách rovnoprávnosti, nevměšování, spravedlnosti a vzájemnosti. Další klíčovou bezpečností je všeobecná bezpečnost. Ta klade důraz nejen na vojenské, ale i politické, ekonomické, ekologické a kulturní aspekty bezpečnosti a na dodržování lidských práv. V této souvislosti se používá pojem soft security, v překladu měkká bezpečnost⁹.

Je zřejmé, že oblast bezpečnosti je velmi složitou a proto se během let vyvinul samostatný obor, který se jí v celé šíři věnuje, a to bezpečnostní studia. Bezpečnostní studia jsou vědním oborem, často chápány jako podobor mezinárodních vztahů, úzce související s vývojem a tvorbou konceptů bezpečnosti. Neexistuje jednoznačně daná hranice mezi obory mezinárodní vztahy a bezpečnostní studia. Předmětem studia jednotlivých oborů je do určité míry spíše věcí dohody.

Bezpečnostní studia předpokládají konflikt mezi státy a společnostmi a také uvnitř společnosti samotné. Dnes však bezpečnostní studia zkoumají i nestátní aktéry a bezpečnostní hrozby, které nemají jednoznačně identifikovatelné zdroje. Takovými například jsou organizovaný zločin, mezinárodní terorismus, nedostatek potravin, šířící se epidemie HIV/AIDS či globální oteplování (Waisová, 2005).

2.5. Bezpečnostní spolupráce

Nejčastěji je vymezována bezpečnostní spolupráce je jako souhrn vztahů mezi státy, které mají rozdílné bezpečnostní zájmy, nebo mezi kterými by mohly být konflikty. Na rozdíl od aliance, které sdružuje státy se stejnými bezpečnostními zájmy a se stejnými základními rysy bezpečnostní politiky. Členové aliancí mají své cíle a záměry v oblasti bezpečnostní politiky. U bezpečnostní spolupráce často převládá menší či větší nejistota ohledně zájmů druhé strany, otevřenost a vzájemná důvěra je mnohem nižší. Častá je také podezřavost zda opatření účastníku bezpečnostní spolupráce je skutečně pouze branné nebo skrývají útok (Eichler, 2004).

Největší problémy jsou spojeny v bezpečnostní spolupráci mezi demokratickými a nedemokratickými státy a zvláště navzájem mezi nedemokratickými státy. Nedemokratické a diktátorské státy nedávají velký význam hodnotám jako jsou lidský život a svoboda volby,

⁹ Měkká bezpečnost zahrnuje nevojenské aspekty bezpečnosti, např. hrozby ekonomického, sociálního, kulturního a ekologického rázu.

hodnoty se podřizují mocenským zájmům. V minulosti jsou známy bezpečnostní spolupráce například mezi nedemokratickými státy a diktátorskými, které byly zaměřeny proti demokratickým státům, osa Berlín - Řím – Tokio za 2. světové války. Mezi těmito typy států bývají mnohem častěji rivalové a přátelé a propukají mezi nimi násilné konflikty. Během studené války šlo zejména o spolupráci v rámci stejnorodé bipolarity, prosazující zcela protichůdné zájmy.

Bezpečnostní spolupráce mezi státy demokratickými je na vyšším stupni. Demokratické státy řadí lidský život jako nejvyšší hodnotu, dalšími důležitými jsou ekonomická perspektiva a politická svoboda. Proto také dávají přednost míru a mírovým řešením případných problémů, vyhýbají se řešení pomocí násilí. Dějiny potvrzují domněnku, že čím více demokracie, tím je lepší bezpečnostní spolupráce. Často se v této souvislosti používá pojem demokratický mír, jehož základem je vysoká bezpečnostní kultura. Ta označuje soubor hodnot, zásad, norem, a přístupů v oblasti bezpečnosti (Eichler, 2004).

Bezpečnostní spolupráce neoddělitelně souvisí s bezpečnostním společenstvím. Toto společenství je formou mezinárodní spolupráce, která může v případě příznivých okolností vést až k integraci. K bezpečnostním společenstvím přistupují zejména státy a hlavně politické elity, které očekávají, že spolu budou žít v míru. Členové těchto neválečných společenství vůbec nepředpokládají, že by případné spory a neshody řešili vojenskou cestou. Často se hovoří o dvou typech bezpečnostního společenství a to pluralistickém a institucionálním (Eichler, 2009):

- Pluralistická bezpečnostní společenství se obejdou bez zvláštních institucí. Vznikají a fungují na základě tří podmínek: sdílení společných hodnot, vzájemném respektování potřeb a průhlednosti a předvídatelnosti cílů a postupů politických elit. Země, které jsou zapojeny do takových bezpečnostních společenství se uvádí Velká Británie a Irsko, USA a Kanada, Švédsko a Norsko.
- Institucionální bezpečnostní společenství se kromě plnění tří výše uvedených podmínek vyznačuje vytvořením institucí. Tyto instituce jsou tvořeny záměrně pro upevňování vnitřních vazeb a ke zvyšování účinnosti bezpečnostního společenství. V minulosti k takovým bezpečnostním společenstvím patřilo NATO, které sdružovalo jak vítěze tak poražené z druhé světové války. Později se změnilo

vztahy mezi některými členy – Francie a Německo se do té doby považovaly za takzvané dědičné nepřátelé.

Bezpečnostní spolupráce je předmětem dlouhodobého zájmů všech hlavních teoretických koncepcí mezinárodních vztahů, žádná nedává jednoznačné řešení, ale každá má svůj přínos.

3. FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ GLOBÁLNÍ BEZPEČNOST

Globální bezpečnost je ovlivněna mnoha faktory. Ty mohou mít vojenský či nevojenský charakter. Tato kapitola se soustřeďuje na současné nevojenské faktory ohrožující globální bezpečnost. Nelze obsáhnout všechny nevojenské faktory, a proto se kapitola se zabývá pouze vybranými. Těmito jsou globální nerovnost, chudoba a s nimi spojená problematika. Rozvojové země jsou mnohdy ohnisky řady těchto faktorů, díky své zaostalosti. Problémy a faktory bezpečnosti rozvojových zemí se už dnes netýkají jen jich samotných, ale nabyly globálního charakteru.

Pro pochopení této kapitoly je vhodné znát definici pojmu je rozvojová země. Jako základní kritérium pro vymezení pojmu rozvojová země se používá ukazatel HDP či HNP na obyvatele. Rozvojové země dle World Bank jsou země s příjmem nižším než 3 855 HNP na obyvatele. Řadí se zde země s nízkým a nižším středním příjmem. V roce 2008 bylo 149 rozvojových zemí. Hlavním rozdílem mezi vyspělými a rozvojovými zeměmi je tedy ekonomická rozvinutost. Podrobnější dělení je uvedeno v příloze č. 1.

Příjmová nerovnost je podobně jako chudoba zaměřuje na rozdělení příjmů. Ale zaměřuje se na rozdělení příjmů jako celku¹⁰.

3. 1. Globální nerovnost a chudoba

Lidé na světě žijí v rozdílných podmínkách už od dávné minulosti. Rozvoj v jednotlivých částech světa probíhá různým tempem a díky tomu byla, je a pravděpodobně i nadále bude panovat nerovnost mezi státy světa. Na prahu 21. století je globální nerovnost více vnímána a považována za hrozbu bezpečnosti. Jedná se o hrozbu nevojenského charakteru, která však ve svém důsledku může podnítit a vyvolat násilný konflikt. Narušení bezpečnosti se netýká jen států nebo geografickým oblastí, ale narůstá také nerovnost uvnitř

¹⁰ Pokud by všichni měli stejný příjem např. 10 USD na den, neexistovala by příjmová nerovnost ani chudoba. Avšak když by tento běžný příjem poklesl na 2 USD na den, míra chudoby by byla 100, ale trvala by zároveň příjmová rovnost. Zjednodušeně se dá říct, že příjmová nerovnost je odchylka průměrných příjmů v dané populaci.

států samotných. O existenci globální nerovnosti vypovídají ekonomické a demografické údaje, jejichž závěrem je prohlubování nerovností současného světa.

Disproporce mezi rozvinutými a rozvojovými zeměmi je nejviditelnější v oblasti chudoby a příjmové nerovnosti. Vysoká míra chudoby nemusí být obecně spojována s vysokou příjmovou nerovností. Avšak zejména v nejchudších rozvojových zemích tomu často tak bývá a chudoba a příjmová nerovnost se vzájemně posilují. Pojetí chudoby se odvíjí od životní úrovně každé společnosti a tedy i definice chudoby procházejí s rozvojem společnosti jistou změnou. Nejrozšířenějším způsobem měření chudoby je hranice vyjadřující minimální výši příjmu, která je zapotřebí k uspokojení základních životních potřeb, tedy k zajištění potravy a obydlí.

Tab. 3. 1 Srovnání HDP v paritě kupní síly vybraných vyspělých a rozvojových zemí za rok 2010 (v mld. USD)

Region/stát	HDP v PKS	Stát	HDP v PKS
EU 27	14 900	Mozambik	22, 190
USA	14 720	Zambie	20, 030
Čína	9 872	Demokratická republika Kongo	17, 450
Japonsko	4 338	Laos	15, 680
Indie	4 046	Rwanda	11, 840

Zdroj: Central Intelligence Agency. Factbook 2011 [online], vlastní úprava

Balabán (2008) poukazuje na nerovnost jako na globální problém ohrožující bezpečnost, díky faktu, že v současnosti žije pod hranicí chudoby¹¹ 3 miliardy lidí. V roce 2015 má tento počet poklesnout na 2,6 miliardy, což stále bude představovat vysoké číslo k počtu obyvatel na Zemi. Na jedné straně má dojít k růstu světové ekonomiky v roce 2020 až o 80 procent oproti roku 2000, na druhé straně se tento růst ve skutečnosti nedotkne třetiny

¹¹ Definice Světové banky používá jako hranici chudoby denní příjem (denní výdaje) ve výši 2 USD na osobu. Příjem 1 USD na den je považován za extrémní chudobu.

světové populace¹². Toto se týká ekonomik vykazujících v posledních letech ekonomickou stagnaci, zejména se to týká zemí Subsaharské Afriky. Podobné to však bude i v některých zemích Asie, Latinské Ameriky a Blízkého východu.

Tabulka č. 3. 2 Nejchudší populace z geografického hlediska

<i>Geografická oblast</i>	<i>Procentuální zastoupení z 3, 622 mld. chudé populace</i>
Subsaharská Afrika	46,4 %
Jižní Asie	31,3 %
Východní Asie a Tichomořský region	14,9 %
Evropa a střední Asie	7 %

Zdroj: Global Economic Prospects. Overview and Global Outlook 2006 [online], vlastní úprava

Lidská chudoba je dána faktory, které omezují základní nároky na plnohodnotný život. Tato chudoba se nevyznačuje jen tím, co lidé mají a nemají, ale i tím co mohou a nemohou. Je to ztráta primárních možností a schopností života.

Širší pojetí chudoby

Příjmová chudoba, která činí člověka „číselně“ chudým, je ovšem pouze jednou z mnoha dimenzí chudoby. Britský vědec Peter Townsend definoval chudobu jako neschopnost účastnit se společenského dění a žít na úrovni, která je v dané společnosti běžná. Ekonom a nositel Nobelovy ceny Amartya Sen podobně založil své pojetí chudoby na tezi, že chudoba nespočívá pouze v nedostatku příjmů, ale v nemožnosti plnohodnotně žít v jejich důsledku. O komplexnějším chápání chudoby v mezinárodních organizacích svědčí projekt Světové banky z roku 2000 Hlasy chudých (Voices of the Poor). Tohoto projektu se zúčastnilo přes 60 tisíc chudých lidí z celého světa. Jejich výpovědi dokázaly, že v rozvojových zemích není příjem

¹² Dle Mapping the global future [online]. Report of the Nacional Intelligence Councils 2020 project 2004.

zdaleka jedinou nebo nejdůležitější součástí chudoby. Ekonomický přístup k chudobě však stále zůstává velmi vlivný (Exnerová, 2008)¹³.

„Přístup k fenoménu chudoby, který se zaměřuje na aspekt lidských práv, je založen na pojetí chudoby jako vícerozměrného jevu, jehož každý rozměr je spojen s některým základním právem“. Takto je chudoba vnímána výzkumným ústavem Social Watch (2010).

Jedná se odlišný pohled na chudobu. Social Watch (2010) chápe chudobu jako formu porušování základních lidských práv¹⁴. Jejich výzkumný tým zdůrazňuje, že lidská práva jsou definována jako nedělitelná, nezcizitelná a univerzální, ale ve skutečnosti se téměř polovině světové populace se jich nedostává. Všechny lidská práva jsou navzájem ve větší či menší míře propojená. Z toho plyne, že zranitelnost v jedné oblasti práv nebo porušování některého práva způsobuje ztrátu schopnosti vést slušný život.

V pojetí lidským práv může být chudoba definována jako selhání základních svobod nebo nenaplnění práva na tyto svobody. Svoboda zde vyjadřuje osvobození od hladu, nemoci, negramotnosti a dalších prvků pro slušný život. Je-li chudoba jeden z důsledků porušování lidských práv, znamená to také, že nedodržování lidských práv přispívá k narušení bezpečnosti.

Populace žijící v rozvojových zemích se potýká s řadou problémů, které úzce souvisí s chudobou. Jimi například jsou šíření infekčních nemocí, neřízená migrace, nedostatečné vzdělání, porušování lidských práv, degradace životního prostředí či přelidněné oblasti. Tyto faktory se vzájemně na sebe působí a doprovázejí. Důvodem mnoho těchto problémů je právě chudoba. Lidé trpící chudobou se zabývají otázkou přežití, primárně zajištěním potravin a pitné vody. Pokud lidé trpí hladem a žízní nevidí smysl zabývat se otázkami vzdělání či životního prostředí. Proto jsou častou příčinou konfliktů v rozvojovém světě půda nebo pitná voda. Tito lidé bojují „jen“ o obživu a vodu, která je ve vyspělé části světě naprosto samozřejmá.

¹³ Aktualizace textu Ing. Ondřej Horký

¹⁴ Lidská práva jsou přirozenými právy každého jednotlivce. Lidská práva se vztahují na všechny lidi bez ohledu na rasu, pohlaví, sociální nebo národnostní původ, náboženské vyznání, politické nebo jiné názory. Proto jsou naše práva univerzální, nedělitelná a nezcizitelná.

3. 2. *Migrace*

S tímto zásadním problémem chudoby je spojena hrozba masové a neřízené migrace mezi státy a regiony. Migrace nastává zejména ze zemí třetího světa, kde lidé žijí na hranici chudoby a nemají zajištěn bezpečný a důstojný život. Masová migrace může být vyvolávána celou řadou podnětů jako ozbrojené konflikty, ekonomická zaostalost, útlak ze strany státu nebo etnických, politických, náboženských skupin, znehodnocené životní prostředí nebo chudoba a nedostatek potravin. Evropa je hlavně ohrožena migranty ze zemí Subsaharské Afriky, Středního Východu, Severní Afriky a Blízkého východu, díky své relativní geografické blízkosti. Nejvíce migrace projeví v jižní Evropě. Balabán (2010) upozorňuje, že již v současnosti žije v zemích EU přes 5 milionů imigrantů ze zemí Magherbu¹⁵. Důsledky masových migračních vln mohou být spojeny s mnoha riziky: ohrožením společenského pořádku, sociální soudržnosti a veřejné bezpečnosti. Nelegální migrace je už dnes problémem západní a jižní Evropy.

OSN (2011) rozděluje migraci podle povahy a formy proudu na migraci za vzděláním, za prací, za účelem usazení, za účelem sjednocení nebo vytvoření rodiny, žadatelé o azyl a uprchlíci, lidé vracející se do země původu a také nelegální migrace. V rozvojových zemích je vysoký podíl nelegální migrace. Souvislosti mezi migrací a ohrožením bezpečnosti se lze rozdělit do třech různých dimenzí: ohrožení migrantů během jejich putování, ohrožení bezpečnosti v zemi původu migrantů, hrozba pro cílový stát migrantů a společnost v něm žijící.

Odhady OSN uvádějí, že v roce 2008 bylo na světě asi 200 milionů migrantů. Mezi nimi je zahrnuto 10 milionu uprchlíků, z nichž více než 72 % žilo v rozvojových zemích. Ačkoliv je relativní počet migrantů nízký, asi 3% světové populace, zařadila OSN migraci mezi globální problémy. Důvodem byl rozsah toků a jejich dopadu v souvislosti s cílovými zeměmi. Mezi globální trendy lze hlavně zařadit zapojení většího počtu zemí do pohybu než v minulosti, zvýšení různorodosti charakteru a forem migrace. Migrace se zvyšuje také vlivem globálních trhů (Papušková, 2009).

¹⁵ Zeměmi Magherbu jsou Maroko, Alžírsko, Tunisko a Libye.

Rozvojové země jsou příjemci migrantů, ale zejména jsou posuzovány jako zdrojové země světové migrace. Migrace se v těchto zemích projevuje odlivem pracovních sil. Vyspělá část světa se naopak potýká s problémy přílivu migrantů. Přistěhovalci přicházejí jako nelegální a levná pracovní síla, která zvyšuje významně nezaměstnanost a špatně se začleňuje do společnosti původního obyvatelstva. Tímto může být, a často je narušena vnitřní bezpečnost a stabilita státu. V nedávné minulosti je toho důkazem vlna migrace z oblasti Blízkého východu.

Významně se migrace se svým projevem projevila v regionu Blízkého východu po roce 2003. Například v Iráku, po sledu nepříznivých událostí, nastal masivním odchod obyvatel a naopak země jako Spojené Arabské Emiráty, Bahrajn či Kuvajt pozorovaly nárůst počtu přistěhovalců (Süssmuth, 2008). Odhady OSN – UNHCR¹⁶ hovoří až o 4,65 milionů migrantů, kteří opustili své domovy v Iráku do roku 2008. Avšak polovina z tohoto počtu se přemístila v rámci země původu. Také Evropa a USA v téže době zaznamenaly příliv migrantů z oblasti Blízkého východu, zejména tedy Iráku. UNHCR uvádí, že do konce roku 2009 bylo celosvětově přesídleno na 43,3 milionu uprchlíků, převážně z rozvojových zemí. V témže roce Evropa poukazuje na uprchlíky jako na závažný problém a hledá z něj optimální východisko.

Migrační politika představuje relativně mladou politiku EU. V Roce 1999 se stala Amsterodamskou smlouvou součástí prvního pilíře¹⁷. V současnosti je velice dynamickou a citlivou politikou EU. Migrační politika se zaměřuje nejen na nelegální formu migrace a jejich negativních důsledcích (obchod s lidmi, převaděčství, nucené práce), ale také na přínosy legální migrace. Řízená legální migrace, hlavně pracovní, by měla působit ve prospěch třetích zemí i EU. Taková migrace může uspokojit nedostatek vlastních pracovních sil v určitých odvětvích, pomoci Evropě s nepříznivým vývojem populace a následně posílit hospodářský růst. EU říká, že nedílnou součástí migrační politiky by měla být politika

¹⁶ UNHCR= Office of the United Nations High Commissioner for Refugees , Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky

¹⁷ Od roku prosince roku 2009 je v platnosti Lisabonská smlouva, která zrušila systém pilířů. Lisabonská smlouva sloučila tři pilíře do jednoho – nadnárodního. V oblasti Zahraničních věcí a bezpečnosti, oblasti spolupráce justice a policie, však zůstala zachována mezivládní forma spolupráce.

zaměřená na integraci přistěhovalců do společnosti. Tato myšlenka se odrazila ve vytvoření konceptu „globálního přístupu k migraci“. Základem tohoto konceptu je posílení spolupráce a dialogu se třetími zeměmi, aby byla migrační politika efektivně realizována.

Zpráva politoložky Arbatové (2011) uvádí, jak v současnosti vidí německá kancléřka Angela Merkelová a britský politik David Cameron migraci v rámci EU. První migrační vlnu imigrace z Afriky a Asie hodnotí jako pokojnou, protože tito migranti přišli vydělávat a normálně žít. Jejich děti a vnuci mající evropské občanství si činí nárok na prosazování vlastní kultury a náboženství. Imigranti užívají sociální blaho, ale nepřejí se integrovat do se společnosti. To je velký problém pro EU a nejen její. Zároveň je to důkazem, že migrace je globálním problémem ovlivňující bezpečnost společnosti.

Papoušková (2009, str. 289) ve své studii migrace uvádí: „Pokud by v zemích původu existovaly pracovní příležitosti a v zemích by vládl mír a bezpečnost, většina migrantů by zůstala doma. Navíc většina teorií předpokládá racionální rozhodování, avšak ve skutečnosti je často založena na mylných informacích, subjektivním vnímání reality a na možné míře iracionality.“

Migrace zejména obyvatel z chudých a rozvojových zemí s nedostatečnou zdravotní péčí a špatnými hygienickými podmínkami je často zdrojem šíření nebezpečných nemocí a chorob.

3. 3. *Nebezpečná onemocnění a choroby*

Jedním z velkých problému ohrožující zdraví lidí zejména v chudých zemích je podvýživa. Ohroženy jsou hlavně ženy a děti, u nich nedostatek živin zvyšuje nemocnost. Chudé obyvatelstvo žije ve většině případů v špatných životních podmínkách, které jim neumožňují zlepšit jejich zdravotní situaci či nemocem předcházet. Rozvojové země nedokážou zajistit potraviny a nezávadnou vodu pro své obyvatele natož dostatečnou a dostupnou zdravotní péčí. Už toto samotné opatření by napomohlo ke snížení onemocnění. Dalším problémem v oblasti špatného zdraví chudých je neinformovanost. Nejsou jim poskytnuty často ani základní informace jak onemocněním předcházet. Také tito lidé nevědí, že jsou nemocní a neřeší zdravotní stav a tím napomáhají k šíření nemocí. Rozvojové země se potýkají zejména s vysokým výskytem onemocnění HIV/AIDS, malárie a tuberkulózy.

Infekční onemocnění HIV/AIDS¹⁸ je celosvětovým zdravotnickým problémem hlavně díky vysokému počtu postižených, zejména však v rozvojových zemích. Podle zprávy OSN¹⁹ (2009) v roce 2009 žilo 33,3 milionů lidí nakažených virem HIV a vyžádal si přes 60 milionů obětí od počátku epidemie. Během roku 2008 zemřelo na následky onemocnění 2 miliony lidí a nově infikovaných bylo 2,7 milionů. Na oblast Subsaharské Afriky připadá 1,6 – 2,2 milionů úmrtí.

Dalšími nemocemi spojovanými s ohrožováním globální bezpečnosti jsou zejména malárie a tuberkulóza. Na malárii umírá ročně asi milion lidí a 267 milionů je nakaženo. Na oblast Subsaharské Afriky připadá až 90 % těchto úmrtí a většina z nich jsou děti do 5 let. V posledních letech se zvyšuje nemocnost a úmrtnost díky zvýšené migraci, špatnému zdravotnictví a větší odolnosti nemoci vůči lékům. Tuberkulóza je nemoc, na niž byl vylezen lék před více jak padesáti lety, ale stále dnes na něj umírá ročně asi 2 miliony lidí. Nevětší procento nakažených je právě v Africe a v Asii. Často bývá tuberkulóza stejně jako malárie šířena migrací do vyspělých zemí. Zde však se tu nemoc daří léčit a umírá okolo 5 % z celkového počtu nakažených. Tyto nemoci, tuberkulóza a malárie, nesou vážné důsledky pro jedince i celou společnost. Nemocní nemají možnost se účastnit plno hodnotně společenského života a péče o ně je finančně náročná (Majerová, 2008).

Je zřejmé, že zdraví obyvatel je klíčovým předpokladem pro příznivý sociální, ekonomický i kulturní vývoj států. Lidé nemocní nemohou pracovat nebo mají nižší pracovní výkonnost. Zdravá populace je hnací silou ekonomického růstu. V důsledku epidemie pak dochází k úbytku pracovní síly, roste počet sirotků, oslabuje se infrastruktura i sociální systémy. Šíření nákazy HIV/AIDS je často také důsledkem obchodování se ženami i

¹⁸ HIV je zkratka pro *human immunodeficiency virus*, virus lidské imunodeficiency. HIV je virus, který infikuje buňky imunitního systému a poškozuje jejich správnou funkci. Infekce HIV vede k progresivnímu selhání imunitního systému

AIDS je zkratka pro *acquired immunodeficiency syndrome*, syndrom získané imunodeficiency. Termín AIDS se týká nejpokročilejších stádií HIV infekce, kdy dochází k rozvoji jednoho nebo více z 20 typů oportunních infekcí nebo zhoubných bujení, charakteristických pro HIV infekci.

¹⁹OSN: Poselství generálního tajemníka OSN Ban Ki-moon ke Světovému dni boje proti AIDS (<http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=1566>) .

válečných konfliktů. HIV pozitivní a nemocní AIDS jsou v mnoha zemích zavržováni a stavěni na okraj společnosti.

Tabulka č. 3. 3 Počet lidí žijící s virem HIV/AIDS v roce 2009 (v mil.)

Region	Počet lidí
Svět	33, 3
Jižní afrika	5, 6
Nigérie	3, 3
Indie	2, 4
Keňa	1, 5
Mozambik, Tanzanie, Uganda, Zimbabwe, USA	1 - 1, 5
Česká republika	0, 002

Zdroj: Central Intelligence Agency, 2011. Vlastní úprava

Central Intelligence Agency podle posledních dostupných údajů potvrzuje, že největší počet nakažených virem HIV/AIDS je umístěno v oblasti jižní Afriky, kde jsou soustředěny převážně rozvojové země.

Tabulka č. 3. 4 Počet zemřelých na HIV/AIDS v roce 2009 (v tis.)

region	počet zemřelých
Jižní Afrika	310
Nigérie	220
Indie	170
Tanzanie, Zimbabwe, Keňa, Mozambik, Uganda, Malawi	86-50
Česká republika	0, 1

Zdroj: Central Intelligence Agency. Factbook [online], 2011. Vlastní úprava

Nelze říci, že by se nebezpečná onemocnění a jejich šíření nedotýkalo vyspělé části světa. Ve vyspělých zemích je sice lepší zdravotní situace, ale jejich obyvatelstvo je také ohrožováno. V současné době k šíření nemocí ve vyspělých zemích přispívá zejména migrace a také rozšíření cestovního ruchu do oblastí rozvojových zemí. Přenos a šíření těchto nemocí je nejrozšířenější mezi chudým a nevzdělaným obyvatelstvem. Vzdělání a informovanost by byly v oblasti zlepšení zdravotní situace a snížení šíření onemocnění možným řešením.

3. 4. *Nedostatečný přístup ke vzdělání*

Vzdělání je základní předpokladem rozvoje jednotlivce i celé společnosti. V dnešním světě je vzdělávání a odborná kvalifikace stavěna na přední místa hodnotového žebříčku ve společnosti. Kvalitní vzdělání dává lidem lepší možnosti uplatnění na trhu práce a vyšší mzdy. Ekonomicky jsou vnímáni jako kvalifikovaná pracovní síla, která přináší společnosti pozitivní efekt, jako jsou například nové poznatky a aktivně se podílejí na tvorbě HDP. Často bývá pravidlem čím vzdělanější obyvatelstvo, tím rozvinutější a ekonomicky stabilnější stát. Negramotným lidem je zamezen přístup k informacím například o jejich právech, nemocech a prevenci před nimi atd.

Vzdělání je nutným prvkem pro rozvoj společnosti. V mnoha rozvojových zemích je však vzdělání pro většinu lidí nedosažitelné. Tyto země nemají potřebné finance ani odborníky na vybudování kvalitního školství a lidé žijící na hranici chudoby nedokážou ušetřit na cestu svých dětí do školy. Děti doma nebo mimo domov pracují, aby si zajistily alespoň základní obživu, vzdělání pro ně není hodnotou. Naopak vyspělé státy zvyšují své bohatství zejména díky investicím do vzdělání a budují ekonomiku založenou na znalostech. Negramotnost je také jeden z aspektů prohlubující nerovnost ekonomického vývoje ve světě. Index lidského rozvoje (Human Development Index – HDI)²⁰ obsahuje tři ukazatele a právě jedním z nich je vzdělanost. Nevzdělaní lidé často závislí na ostatních lidech, kteří umí číst, psát atd. Nebezpečnost spočívá v tom, že tyto nevzdělané lidi jsou neinformovaní o společnosti a celém životě kolem. Takoví lidé mohou být snadno zmanipulováni k napomáhání organizovanému zločinu a mají malou šanci na slušně placenou práci.

3. 5. *Velkoměsta*

Dalším faktorem prohlubující se nerovnost a ohrožující bezpečnost se stávají přelidněná velkoměsta. Hlavně rozvojové země se potýkají s vysokou mírou koncentrace obyvatelstva v městských aglomeracích, počet lidí žijících ve městech se v budoucnu

²⁰ Index lidského rozvoje (anglicky: Human development index, HDI) jedná se o vyjádření kvality lidského života, za pomoci porovnání údajů o chudobě, gramotnosti, vzdělání, střední délky života, porodnosti a dalších faktorů, který vypracovává Organizace spojených národů (OSN). Používá se pro měření potenciální sociální prosperity.

zvyšovat ze současných 2, 2 miliardy na 3, 9 miliardy v roce 2030. Celkem 15 z 22 „megaměst“ (takto jsou označovány města s více jak 10 miliony obyvatel) se budou nacházet v rozvojových zemích (Balabán, 2008). V rozvojových zemích se má populace měst a velkoměst v průběhu jedné generace zdvojnásobit.

Tabulka č. 3. 5 Urbanizace obyvatelstva v letech 1950-2030 (v tis.)

Region	1950	1980	2000	2010*	2030*
Subsaharská Afrika	20 216	93 335	220 606	321 400	626 683
Afrika	32 719	134 605	294 602	412 990	761 293
Asie	229 080	688 761	1 360 900	1 757 314	2 598 358
Evropa	280 685	466 486	514 422	533 295	567 403
Latinská Amerika	69 227	233 158	393 420	468 757	585 490
Severní Amerika	109 667	187 855	252 154	288 803	355 499
Oceánie	7 940	16 370	21 932	25 167	31 816
celkem	749 533	1 820 572	3 058 036	3 807 726	5 526 540

Zdroj: UNDP, World Urbanization Prospects. The 2009 Revision. [online], 2011, Vlastní úprava

** předpokladané odhady dle prognóz*

Podrobnější tabulka urbanizace obyvatel je uvedena v příloze č. 2.

Podle údajů UNDP²¹ počet obyvatelstva ve městech rostl už v minulosti a budoucí desetiletí se nebude tento trend měnit. Spíše bude urbanizace nadále růst vyšším tempem. Nejvýraznější nárůst urbanizace od padesátých let nastal v Asii, do roku 2005 žilo přes 1,3 miliardy obyvatel ve městech. Urbanizace se významně zvýšila i Africe a Latinské Americe.

Rozsáhlá urbanizace v rozvojových zemích z převážné většiny není řízeným procesem. Proto je velice obtížné zajistit správný chod ekonomické, sociální a dopravní

²¹ UNDP zkratka z anglického názvu United Nations Development Programms v překladu Rozvojový program OSN

infrastruktury a odpovídající rozvoj. Lidé ve velkoměstech žijí často ve slumech²², což způsobuje sociální vyloučení. Často tito lidé nedokážou uplatnit na trhu práce nebo jsou zaměstnání nelegálně na podřadné práce. Velkoměsta jsou také zdrojem znečištění životního prostředí, vzniku a šíření nebezpečných nemocí, násilné kriminální činnosti či přímo organizovaného zločinu²³. Tento negativní trend může vyústit až k narušování bezpečnostní stability.

3. 6. *Neudržitelný demografický vývoj*

Na konci 20. století došlo k obrovskému nárůstu populace. V současné době je dochází k pozvolnému poklesu přírůstku na 1,2 % ročně, ale zároveň populační růst představuje jeden z globálních problémů lidstva.

Vývoj populace je však v jednotlivých regionech značně rozdílný, ve stavu populace a také kvalitě života. Základní rozdíl je ve vývoji v rozvinutých zemích a ve většině rozvojových zemí. Africké země dosahují vyššího přírůstku okolo 2,2 %, zatímco Evropa dochází k úbytku obyvatelstva.

Podle odhadů OSN v roce 2050 bude na zemi žít až 8,9 mld. lidí. Většina z přírůstku by měla připadnout právě na země rozvojového světa. Existují však rozdíly v regionech rozvojových zemí, které vycházejí především z ekonomického vývoje. Země Jižní Ameriky a Asie (průměr se pohybuje okolo 1,7 dětí na jednu matku) zaznamenávají mírný pokles a v ostatních regionech populace roste. Nejvyšší přírůstek je v posledních letech zaznamenán v regionu subsaharské Afriky. Nekontrolovatelný populační přírůstek se stává vážným problémem rozvojového světa. Důvodem je zejména nefungující státní sociální politika. Lidé se snaží zajistit i ve stáří a děti pro ně představují levnou pracovní, díky nízkým životním nákladům. Důležitým aspektem většího počtu dětí je také vysoké procento dětské a novorozenecké úmrtnosti.

Rychlý růst světové populace a zároveň rychle rostoucí materiální nároky lidí se staly problémem civilizace. Zejména rozvojové země si uvědomují problém nekontrolovatelné

²² Slumy = okrajové chudinské čtvrti velkoměst, které jsou postaveny z improvizovaných nelegálních chatrčí.

²³ Takováto velkoměta, nejčastěji nad 10 miliónu obyvatel bývají nazývána jako „velkoměsta v úpadku“ (failed cities).

růstu populace a snaží se o nenásilné snížení. Růst populace i nároky lidí mohou být jednou z příčin zhoršení životního prostředí a narušení biosférických systémů.

3. 7. *Životního prostředí, přírodní zdroje a bezpečnost*

Životní prostředí souvisí s mnoha globálními problémy, jako je bezpečnost či chudoba. Zhoršování životního prostředí se projevuje v mnoha formách jako jsou:

- Globální změny klimatu, smog, úbytek lesů a pralesů, rozšiřování pouští, snížení biologické rozmanitosti, nedostatek pitné vody, výlov ryb a znečištění oceánů, environmentální migrace a nepřírozená proměna přírodních systémů.

Environmentální bezpečnost neboli degradace životního znesnadňují udržitelný rozvoj a také z dlouhodobého hlediska zvyšují počet živelných katastrof. Jedním z dalších bezpečnostních hrozeb jsou často konflikty o zdroje nerostného bohatství. Takové zdroje jsou vzácné, mají vysokou hodnotu a mohou pro některé rozvojové státy znamenat důležitý zdroj finančních příjmů.

Všechny dlouhodobé prognózy vývoje se shodují, že špatný stav životního prostředí v následujících desetiletích negativně ovlivní ekonomický, sociální a bezpečnostní vývoj ve světě. Generální tajemník OSN Ban Ki-moon upozorňuje: „Přesto že, klimatická změna se týká všech regionů a států nejtvrďší následky ponese chudý rozvojový svět“. (OSN, 2009) „Zhoršující se životní prostředí může ohrozit mnohé, čeho lidstvo za posledních několik desetiletí dosáhlo. Podkopává náš boj proti chudobě. A může nakonec ohrozit i mezinárodní mír a bezpečnost“. (OSN, 2007)

Národní bezpečnost může být také oslabena či ohrožena nejen dopadem přírodních katastrof, ale také nedostatkem klíčových přírodních zdrojů. Nedostatek strategických zdrojů ve státě nebo oblasti zvyšuje citlivost aktérů na změny a může se snadno stát příčinou konfliktu. Příkladem střetu národní a environmentální bezpečnosti může být spor o těžbu ropy na Aljašce²⁴. Proces degradace životního prostředí se projevuje globálně, dopady v

²⁴ O těžbě ropy na Aljašce se diskutovalo řadu let. Došlo zde ke střetu názorů americké vlády a ekologů. V souvislosti se vztahy USA a státy vyvážejícími ropu se stala problémem vnitřní destabilizaci těchto zemí (Irák, Venezuela). Otevřením nových nalezišť ropy na Aljašce by se snížila závislost USA na dovozu ropy a zvýšila se národní bezpečnost USA. Řada amerických ekologů a vědců tvrdí, že výtěžnost je v objemu spotřeby

jednotlivých částech světa jsou však různé. Výrazně se projeví v Africe a Asii, kde se v současnosti potýkají s problémem špatného stavu životního prostředí.

V případě Afriky se jedná o trvalý nedostatek vody. Nyní už 300 milionů Afričanů trpí nedostatkem pitné vody a do roku 2030 to může postihnout až 40 % africké populace. Jsou sužováni dlouhotrvajícími suchy a rozšiřováním pouští, hlavně důsledkem činnosti člověka. Dnes tato území tvoří až 46 % celkového afrického teritoria, což znemožňuje cokoliv pěstovat. Rovníková Afrika těží dřevo ve velké míře a s ohledem na rozsáhlé odlesňování se bude potýkat s problémem sucha. Dlouhodobé sucho a vysoké teploty zvyšují výskyt infekčních nemocí. Ani urbanizace nepřispívá k lepšímu životnímu prostředí, ale naopak prohlubuje degradaci. Na většině afrického území tyto problémy povedou k dalšímu prohloubení politickému, sociálnímu a ekonomického chaosu uvnitř mnoha států. Také značná bezpečnostní rizika přesahující rámec regionu (Balabán, 2008).

Zvyšování hladiny mořské vody může být velkým problémem Asie. Dotýká se to hlavně téměř 40 % asijské populace, která žije ve vzdálenosti do 100 km od mořského pobřeží. Ohroženy jsou silně zalidněné oblasti Pákistánu, Indie, Bangladéše, Srí Lanky, Myanmaru, Thajska a další. Zatopení těchto oblastí může vyvolat masivní migraci či ozbrojené konflikty. Ohrožení potvrzuje událost z roku 2004, kdy na následky tsunami vyvolané zemětřesením v Indickém oceánu zemřelo 300 tisíc obyvatel přímořských oblastí. A mnoho dalších bylo vyhnáno z domovů. V bezprostřední blízkosti Evropy je dlouhodobě bezpečnostně nestabilní Blízký východ. Již nyní je zde silný nedostatek vodních zdrojů. Nárůst populace, industrializace, rozsáhlá urbanizace extenzivní zemědělství snižují zásoby vodních zdrojů. Například o využívání vodního toku Eufratu se vedou spory mezi Tureckem, Sýrií a Irákem, o vody Galilejského jezera mezi Izraelem a Sýrií či o řeku Jordán a její přítoky je zájem ze stany čtyř států Sýrie, Palestiny, Izraele a Jordánska. Evropa bude stát před velkou výzvou předpokládané zvýšené míře migrace z oblastí postižených degradací životního prostředí (Blízký východ, Severní a subsaharská Afrika).

zanedbatelná. A naopak dojde k nenapravitelnému zásahu do specifického environmentálního prostředí. V tomto případě zvítězila politická sféra a národní bezpečnost nad environmentální. Dnes v této oblasti se těží ropa, avšak pouze pro USA.

Významným přírodním zdrojem je ropa. Díky stále vyšší spotřebě ropy a jejího ztenčování zásob vzrůstá důležitost regionů bohatých na ropu. Jedny z nejobjemnějších ložisek se nacházejí v Subsaharské Africe. K tomuto regionu se soustřeďuje pozornost světových mocností a nadnárodních společností, v budoucnu by mohlo soupeření vyvolat konflikt nebo naopak mír a stabilitu po rozdělení sféry vlivu. Tato oblast subsaharské Afriky je také známá nalezišti diamantu, které jsou často zneužívány k ilegálnímu obchodu.

3. 8. *Organizovaný zločin*

Organizovaný zločin představuje jeden z mnoha globálních společenských problémů současného světa. Šíření tohoto fenoménu by mohlo vést k destabilizaci světového ekonomického i politického systému, přičemž se jeho aktivity zaměřují zejména na rozvojové země a země, které se nacházejí v transformačním stadiu ekonomiky. Organizovaný zločin může mít vojenský, ale i nevojenský charakter narušující bezpečnost.

Proč jsou právě rozvojové země nejčastějšími ohnisky organizovaného zločinu? Důvodů je hned několik. Všeobecně země rozvojového světa nemají stabilní politickou situaci a státní správa nefunguje, častá je korupce v orgánech státní správy zejména policejního a kontrolního aparátu. Je zde nízká úroveň vzdělání, kvality života, zaměstnanosti, vysoký podíl chudého obyvatelstva a vysoká úroveň ilegální migrace.

Neměly by být opomenuty ani vyspělé země, které se také potýkají s problémem organizovaného zločinu. Příkladem těchto zemí se může být Itálie, Čína, Japonsko, Kolumbie, země Balkánské oblasti a mnohé další. Tato práce se spíše zaměřuje na organizovaný zločin v rozvojových zemích v kontextu globální bezpečnosti.

Organizovaný zločin lze vyjádřit zjednodušenou definicí, která říká, že je to „zločinný mocenský konkurent státní moci“. Zločinecká organizace (zločinecký gang či zločinecký syndikát) je nejvyšším a nejnebezpečnějším typem skupinové trestné činnosti, neboť právě jejími členy je páchána organizovaná kriminalita, přičemž smyslem existence organizace je především soustavné a dlouhodobé páchání profesionální kriminality. Svou trestnou činnost pečlivě plánuje a připravuje, nic nenechává náhodě. Její činnost je většinou motivována dosažením vysokých zisků, ale také získáním vlivu ve veřejném a politickém životě, to je

získáním moci. Z této definice jasně vyplývá, že organizovaný zločin bezprostředně ohrožuje globální bezpečnost (Ministerstvo vnitra České Republiky, 2011).

Faktory, které mají vliv na vznik a růst organizovaného zločinu jsou obecně označeny například vnější a vnitřní politická a ekonomická situace, morálka, státní správa, životní úroveň, struktura a sociální složení obyvatelstva, úroveň vzdělání a další. Z kriminalistického hlediska lze jmenovat zejména tyto faktory, které negativně ovlivňují organizovaný zločin: ilegální migrace a mobilita lidí, liberalizace společnosti, internacionalizace hospodářských a sociálních vztahů, zrušení pohraničních kontrol a neochota trestních orgánů vystupovat proti skupinám organizovaného zločinu (Smolík, 2007).

Cílem organizovaného zločinu je nejen dosažení maximálních zisků, ale i ekonomického, společenského a politického vlivu. Proto ignoruje státy, jejich hranice i zákony a vytváří si uvnitř společnosti své vlastní paralelní, na státu nezávislé struktury. Zločinecké struktury organizovaného zločinu používají k dosahování svých cílů jakýchkoli prostředků. Jde o prostředky jak otevřené, jako je násilí, teror, vydírání nebo zastrasování, tak i prostředky méně viditelné, o to však pro společnost nebezpečnější, jako jsou zejména korupce, diskreditace nepohodlných osob či institucí nebo legalizace výnosů z trestné činnosti prostřednictvím zdánlivě legálního podnikání či investování. Organizovaný zločin tedy představuje mimořádná bezpečnostní rizika, ohrožující stabilitu světového hospodářského a politického systému.

Lze říci, že nejrizikovějším regionem světa je západní a střední Afrika. Zde je vysoká koncentrace nejchudších zemí světa a působí mnoho faktorů napomáhajících zločinu. Oblast Západní a Střední Afriky trpí napjatými etnickými vztahy, dědictvím vzájemné konfliktnosti, nepřirozeným vývojem státních institucí²⁵. Na druhou stranu mnohé země Afriky disponují značným přírodními zdroji velké hodnoty, jako zlato, diamanty, coltan, fosfáty, uranové rudy a další. Na území Afrického kontinentu se dá nalézt mnoho oblastí bohatých na ropu. Ta je jednou nejvyužívanějších komodit, zejména vyspělými státy. Rozvoj organizovaného zločinu je také spjat se subjekty nestátního ozbrojeného boje. V rozvojových zemích obyvatelé nejsou

²⁵ Státní instituce v rozvojových zemích i dnes vykazují známky funkčního deficitu a neodpovídají tradičnímu schématu uspořádání společnosti. Je zde vysoké procento státní korupce a dochází k nedodržování základních lidských práv.

spokojení s politickým režimem a vládnoucí složkou, proto často vznikají skupiny, které chtějí stávající režim změnit. Povstalecké skupiny jsou závislé na vlastních ekonomických zdrojích, těmi často jsou zisky z ilegálního zločinu (Vaďura, 2007).

Skupiny organizovaného zločinu využívají ke své činnosti místní chudě a nevzdělané obyvatelstvo. Disponují velkými finančními prostředky a mohou tak dát lidem potraviny či peníze, které jim stát neumí zajistit. Chudí pracují těžkých pracovních podmínkách, často jen za potraviny a ani netuší, že jsou zapojeni do zločinu. Jiní jsou si vědomi ilegální činnosti, ale život v chudobě a neinformovanosti jim nedává jiné možnosti. Rozšířený je obchod s ženami a dětmi, ilegální pašování migrantů či obchod s drahými kovy. Lidé i sami vyhledávají tyto skupiny za účelem výdělku, nebo vidiny lepšího života.

Všechny zmíněné nevojenské faktory globální nerovnost, chudoba a z ní vycházející migrace, nedostatečný přístup ke vzdělání, přelidněná velkoměsta, zvýšený výskyt nebezpečných nemocí a organizovaný zločin významně ovlivňují bezpečnostní situaci na globální úrovni. Jednotlivé faktory se vzájemně překrývají a doplňují, proto řešení těchto problémů a tím zajištění bezpečnosti vyžaduje komplexní přístup.

4. AKTÉŘI GLOBÁLNÍ BEZPEČNOSTI PŮSOBÍCÍ V ROZVOJOVÝCH ZEMÍCH

Dá se říct, že aktéry bezpečnosti jsou všichni lidé, neboť jsou ovlivňováni a zároveň ovlivňují bezpečnostní situaci. Na jedné straně to mohou být mezinárodní organizace, které se obecně snaží zajistit bezpečnost a v případě konfliktu hledají mírová řešení. Nemusí se vždy jednat jen o organizace. Aktéry působící v oblasti bezpečnosti jsou bezesporu státy či skupiny států. Občanská společnost v jednotlivých státech je ovlivňována, ale může také ovlivnit bezpečnost, na straně druhé.

Spektrum aktérů je však mnohem širší. Vedle národních států a regionálních organizací operují v globálním prostoru velké nadnárodní korporace, které mají velké finanční prostředky jako například Microsoft. Na globální bezpečnost působí nevládní organizace (Greenpeace, Lékaři bez hranic, Amnesty Internacional atd.) a také média, která mají vliv a formují politické postoje a názory milionů lidí. Rychlost a hloubka výzev, které globalizovaný svět přináší, výrazně zvyšuje tlak na všechny aktéry. Hlavními bezpečnostními výzvami jsou zejména změny životního prostředí a s nimi spojené klimatické změny v rozsáhlých regionech, chudoba, demografická nerovnost mezi vyspělými a méně rozvinutými zeměmi, masová migrace, zhroutená velkoměsta či organizovaný zločin.

4.1. Mezinárodní organizace

V současnosti existuje řada definic mezinárodní organizace. Jednu z mnoha definic nabízí Archer, který vymezuje mezinárodní organizaci jako formální, kontinuální strukturu založenou na dohodě mezi členy (vládními či nevládními) z dvou a více suverénních států s cílem uskutečnění společného zájmu členství²⁶.

Na mezinárodním či regionálním poli působí celá řada organizací jako Světová banka, Mezinárodní měnový fond, Organizace spojených národů, Organizace pro hospodářskou a spolupráci a rozvoj, Světová obchodní organizace, Evropská Unie, Severoatlantická aliance, International Organization for Migration atd. Pro tuto práci jsem vybrala Organizaci spojených národů, Severoatlantickou alianci a Evropskou Unii. Tyto organizace ovlivňují

²⁶ Definice převzata z přednášek Globalizace a mezinárodní organizace, přednášející Ing. Eva Kovářová, 2010

celou řadu nevojenských faktorů bezpečnosti, které byly již zmíněny ve třetí kapitole, proto sehrávají velmi důležitou roli v oblasti zajištění globální bezpečnosti.

V rámci regionálních organizací jsem zvolila Ligu arabských států a Ekonomické společenství západoafrických států. Důvodem volby těchto regionálních organizací byla spolupráce s výše uvedenými mezinárodními organizacemi.

4.1.1. OSN-Organizace spojených národů

Organizace spojených národů oficiálně vznikla 24. října 1945, kdy byla Charta ratifikována Čínou, Francií, Sovětským svazem, USA, Velkou Británií a většinou ostatních signatářských zemí OSN. Charta Spojených národů je ustavující dokument světové organizace, který stanovuje práva a povinnosti členských států a stanoví orgány a postupy fungování OSN. Jako mezinárodní smlouva kodifikuje Charta základní principy mezinárodních vztahů – od suverenity a rovnosti mezi státy až po zákaz užití síly při řešení mezinárodních sporů.

Podle Charty OSN nese Rada Bezpečnosti (RB) hlavní zodpovědnost za udržování mezinárodního míru a bezpečnosti. RB má 15 členů. Charta OSN určuje 5 z nich jako stálé, Valné shromáždění volí 10 dalších za členy nestálé na dvouleté období. Údaj v závorce za jmény států znamená rok, ve kterém ke dni 31. prosince vyprší jejich mandát. Stálí členové jsou Čína, Francie, Ruská federace, Spojené státy americké a Velká Británie. Nestálí členové jsou v roce 2011: Bosna a Hercegovina (2011), Brazílie (2011), Gabon (2011), Indie (2012), Jihoafrická republika (2012), Kolumbie (2012), Libanon (2011), Německo (2012), Nigérie (2011), Portugalsko (2012). Podle článku 25 Charty OSN souhlasí všechny členské státy s tím, že budou rozhodnutí Rady bezpečnosti respektovat a naplňovat. Zatímco ostatní orgány OSN udělují doporučení vládám, Rada Bezpečnosti přijímá rozhodnutí, která jsou na základě Charty OSN pro členské státy závazná.

Charta vymezuje tyto funkce a pravomoci Rady bezpečnosti (OSN, 2011):

- udržovat mezinárodní mír a bezpečnost v souladu se zásadami a cíli Organizace spojených národů,
- formulovat plány na vytvoření systému omezení zbrojení,
- vyzývat strany konfliktu, aby vzájemné spory řešily mírovou cestou atd. Podrobné pravomoci Rady bezpečnosti jsou uvedeny v příloze č. 3.

Fungování RB je nepřetržité, pokud obdrží podnět ohrožující mír je projednáván ihned. Prvním krokem je doporučení oběma či více stranám k mírové dohodě, může také hrát roli zprostředkovatele mírové dohody. RB zajišťuje preventivní opatření před vypuknutím násilí. Pokud však nedojde k mírovému řešení a spor vyústí v ozbrojený konflikt, snaží se RB o jeho rychlé ukončení. Také má právo vyhlásit podmínky příměří. Takový postup učila RB také v případě Libye. Přehled aktuálních misí je uveden v příloze č. 4.

OSN řeší řadu aktuálních bezpečnostních otázek a událostí. Působení OSN je uvedeno na příkladech konkrétních událostí.

Bezpečnostní situaci v arabském světě, zejména Blízkém Východě a Severní Africe, vidí OSN jako velice znepokojivou. OSN (2011) zdůrazňuje, že v této chvíli je čas na široký dialog vlád a jejich občanů a také na skutečné sociální a politické reformy. Pro zajištění bezpečnosti doporučuje vládám naslouchání lidem a diskuzi s nimi. O situaci v Bahrajnu²⁷ proběhla jednání, na kterých vyzval generální tajemník OSN Ban Ki-moon bahrajnskou vládu k maximální zdrženlivosti a zklidnění napjaté situace. Těchto jednání se účastnili kromě bahrajnského krále (Hamadema bin isa al Kalifou) a generálního tajemníka OSN také generální tajemník Ligy arabských států, vysoká představitelka EU pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku Catherine Ashton a ministryně pro zahraniční věci Spojených států Hillary Clinton. Také přislíbil podporu v procesech vyjednávání a stabilizace demonstřujících obyvatel, pokud bude o to OSN požádána.

V Egyptských městech v lednu 2011 byly ulice zaplaveny demonstranty. Demonstřující obyvatelé požadovali změny, chtěli práci a kritizovali egyptskou vládu, že nedokázala zajistit lidem práci. Prohlášení vysoké komisařky OSN pro lidská práva Navi Pillayové říkala, že vláda, nejen v Egyptě, by se měla chovat zdrženlivě a iniciovat vyšetřování zpráv o použití nepřiměřené síly ze strany policie. Také připomínala, že stát má kromě povinnosti zajištění pořádku také povinnost chránit práva občanů na život, svobodu a bezpečnost. Tento bezpečnostní problém byl částečně vyřešen během několika týdnů. Došlo

²⁷ V únoru 2011 začaly protesty obyvatel Bahrajnu v ulicích Manamy. Protesty byly směřovány proti vládě, chudým poměrům v zemi a nedodržování základních lidských práv. Protestující šíitská menšina ostře kritizovala sunnitské vládce země. Došlo ke střetu státních ozbrojených složek s protestujícími lidmi. V současné době došlo k částečnému zastavení bojů, ale situace je stále nestabilní a napjatá.

k odstoupení egyptské vlády a prezidenta Mubaraka, což žádalo protestující obyvatelstvo a okamžitému stažení armády. V současnosti stále probíhají mnohostranné jednání o budoucnosti Egypta.

OSN se zapojila i do řešení vyhrocené situace Libye. OSN 23. února 2011 vydala prohlášení, ve kterém naléhá na libyjskou vládu, aby ukončila násilné útoky proti protestujícím. Zdůraznila, že vláda by měla chránit své vlastní obyvatelstvo. Generální tajemník OSN Ban Ki-moon upozornil libyjského vůdce na důležitost respektování lidských práv a zohlednění požadavků demonstrujících.

V této souvislosti Rada OSN pro lidská práva na zasedání v Ženevě přijala rezoluci, která požaduje pozastavení členství Libye²⁸. Jako důvod pro pozastavení členství uvádí komisařka OSN pro lidská práva Navanethem Pillayová páčání zločinu proti lidskosti vůdcem Muammarem Kaddáfím a nerespektování výzev pro jeho ukončení.

Komplexní činností je budování míru, na kterém se podílí mnoho organizací v systému OSN jako Světová banka, regionální ekonomické komise, ale i nevládní organizace a místní obyvatelstvo. Vybudování míru bylo hlavním cílem mírových misí OSN (v Kambodži, Salvadoru, Mozambiku, Libérii adt.). OSN je složeno z mnoha specializovaných orgánů.

Těmito orgány například jsou (OSN, 2011): Konference OSN o obchodu a rozvoji (UNCTAD), Mezinárodní obchodní centrum UNCTAD/WTO (ITC), Úřad pro drogy a kriminalitu (UNODC), Program OSN na ochranu životního prostředí (UNEP), Rozvojový program OSN (UNDP), Rozvojový fond OSN pro ženy (UNIFEM), Program dobrovolníků OSN (UNV), Populační fond OSN (UNFPA), Dětský fond OSN (UNICEF), Úřad vysokého komisaře OSN pro lidská práva (OHCHR) atd. Jednou z těchto orgánů OSN je i Světový potravinový fond (WFP), který se podílí na řešení faktorů ovlivňujících bezpečnost, zejména chudoby.

²⁸ Libye je členem Rady OSN pro lidská práva od května 2010.

WFP - World Food Programme, Světový potravinový fond

Světový potravinový program je jednou z největších světových humanitárních organizací. Ročně distribuuje zhruba čtyři miliony tun potravin. Program vznikl v roce 1963, jeho primárním úkolem je pomoc chudým obyvatelům rozvojových zemí v boji s hladem a chudobou. Prostřednictvím potravinové pomoci podporuje ekonomický a sociální rozvoj.

V rámci celosvětové kampaně pro výživu ve školách zajišťuje WFP potraviny a vzdělání pro 300 milionů podvyživených dětí. V případě mimořádných událostí, jako jsou přírodní katastrofy, poskytuje program rychlou a životně důležitou pomoc obětem. WFP bojuje zejména s chudobou a s problémy s ní spojenými, a tím se snaží zajistit lidem i bezpečnost. Organizace poukazuje, že právě tyto faktory chudoby mohou významně narušovat bezpečnost. Důležitost přikládá komplexní pomoci díky jejich provázanosti.

Pomoc realizuje WFP například přes rozvojové projekty. V roce 2010 WFP působil v 82 rozvojových zemí prostřednictvím 130 projektů. Jeden z mnoha úspěšných programů se uskutečnil v Zambii.

Projekt *Country Programme Zambia (2007-2010)* byl realizován na podporu rozvoje a snížení počtu extrémně chudých v Zambii. WFP spolu s místní vládou vytvořil tříletý rozvojový program, který byl následně začleněn do Národního rozvojového plánu Zambie. Cílem projektu bylo (WFP, 2011):

- posílit institucionální a technické schopnosti vlády, poskytovat sociální záchranné sítě a zdravotní péči,
- pomoc chudým domácnostem a osobám trpícím virem HIV/AIDS,
- podpořit vzdělání dětí i informovanost dospělých,
- zajistit lidem trpícím hladem dostatek potravin.

Na projekt *Country Programme Zambia* byly vyčleněny finanční prostředky ve výši 52 588 026 USD.

Projekt přinesl tři hlavní pozitivní výsledky v těchto oblastech (WFP, 2011):

- posílení spolupráce vnitrostátních orgánů,

- zvýšení počtu obyvatel s dostupným zdrojem pitné vody a potravin, zřízení nových zdravotnických zařízení zaměřených na léčbu HIV/AIDS a preventivní programy, pomoc matkám, kojícím ženám a dětem trpící podvýživou,
- zmírnění chudoby pomocí vytvoření systému, který pomáhá jak materiálními prostředky, tak i pomocí pro zvýšení příjmů domácností a dostupnosti vzdělání.

Zpráva WFP o tomto projektu však neuvádí srovnání cílových oblastí, například počet lidí s dostupnou pitnou vodou či s nákazou HIV/AIDS v letech před a po skončení realizace projektu.

4.1.2. NATO - Severoatlantická aliance

Ekonomická, bezpečnostní a politická provázanost transatlantického regionu zdůrazňuje existenci fungování nejsilnější vojensko-politické organizace NATO (North Atlantic Treaty Organization). Tato organizace úzce spolupracuje a je spojena s EU. Organizace byla založena 4. dubna 1949 podpisem tzv. Washingtonské smlouvy, která zakotvila vznik bezpečnostní organizace západních demokracií jako odpověď na poválečnou situaci v Evropě.

NATO má několik poslání (NATO, 2011):

- ochrana svobody a bezpečnosti všech jeho členů politickými i vojenskými prostředky v souladu se zásadami Charty OSN,
- vytvoření spravedlivého a trvalého mírového pořádku v Evropě, založeného na společných hodnotách demokracie, lidských práv a právního státu,
- vzájemná spolupráce mezi svrchovanými státy, založená na nedělitelnosti bezpečnosti jejích členů,
- solidarita v rámci Aliance zaručuje, že žádný členský stát nebude nucen spolehnout se pouze na své vlastní úsilí při řešení základních bezpečnostních úkolů.

NATO se zapojilo do mnoha bezpečnostních operací po celém světě. Jednotlivé mise jsou uvedeny v tabulce č. 4. 1.

Tabulka. č. 4. 1. Přehled operací NATO

	Název mise	Teritorium	v letech
1.	Sharp Guard	Bývalá Jugoslávie/Bosna a Hercegovina	1992 - 1996
2.	Deny Flight	Bývalá Jugoslávie/Bosna a Hercegovina	1993 - 1995
3.	IFOR	Bosna a Hercegovina	1995 - 1996
4.	SFOR	Bosna a Hercegovina	1996 - 1998
5.	SFOR II	Bosna a Hercegovina	1998-2004
6.	Allied Force	Kosovo/ SFR Jugoslávie	1999
7.	AFOR	Albánie	1999
8.	KFOR	Kosovo	1999 - nyní
9.	Essential Harvest	Makedonie	2001
10.	Amber Fox	Makedonie	2001 - 2002
11.	Allied Harmony	Makedonie	2002 - 2003
12.	Active Endeavour	Středomoří	2001 - nyní
13.	Display Deterrence	Turecko	2003
14.	ISAF	Afghánistán	2003 - nyní
15.	NTIM	Irák	2004
16.	NTM-I	Irák	2004 - nyní
17.	Podpora Africké unii	Súdán (Dárfúr)	2005 - 2007
18.	Pomoc po hurikánu	Spojené státy americké	2005
19.	Operace Pákistán	Pákistán	2005 - 2006
20.	Allied Protector	Adenský záliv	2009 - nyní

Zdroj: Natoaktual, 2011

Další misí, která začala v březnu 2011 je Úsvit Odyssey v Libyi. Předcházela jí dlouhodobá nespokojenost části obyvatel s režimem místního vůdce Muammara Kaddáfího, která na začátku roku 2011 vypukla v pouliční nepokoje. Zpráva týdeníku E15 z 21.února popisuje situaci: „Libyjské obyvatelstvo zůstává rozděleno v podpoře režimu Muammara Kaddáfího. Zatímco ve městě Bengházi pokračovaly o víkendu krvavé střety protivládních aktivistů s bezpečnostními složkami, v centru metropole převažovali stoupenci Kaddáfího“.

Hlavní cíl operace Úsvit Odyssey je ochrana libyjských civilistů. To považuje evropský tisk za správné. Ve hře jsou však i další věci: ropa, pád Kaddáfího a image Nicolase Sarkozyho.

Severoatlantická aliance se na základě rezoluce Rady bezpečnosti OSN zapojila do akcí proti Kaddáfího jednání. Bylo prosazeno zbrojní embargo vůči Libyi. Zprávy ČT 24 uvádí, že Aliance vzhledem ke své vyspělé velitelské struktuře je plně schopna převzít operační i politickou kontrolu nad akcí spojenců v Libyi. Uplatňování zbrojního embarga by mělo v praxi znamenat nasazení aliančních plavidel rozmístěných ve Středozemním moři kolem libyjských vod. Jejich úkolem je kontrolovat, zda do Libye někdo nezkouší pašovat zbraně, protože vůči této zemi platí zbrojní embargo. Použity k tomu mohou být i vojenské prostředky. Také alianční letouny kontrolují přístup do libyjského vzdušného prostoru. Nejedná se však pouze o vojenské hrozby, které nese situace v Libyi, ale také hrozby na trhu s ropou a také migrující obyvatelstvo může být hrozbou.

Libyjské obyvatelstvo je jednak bezpečnostní hrozbou v podobě migrace a jednak je obětí, která čelí řadě různých hrozeb. Prvořadě jsou obyvatelé pod přímou vojenskou hrozbou, díky které už zemřelo tisíce nejen Libyjců. Jiní trpí nedostatek pitné vody a jídla, nemají kde bydlet a neustále mají strach o svůj život. Mnoho je zraněno a nedostává se jim dostatečné zdravotní péče. Toto vše je důkazem, že nejvíce se konflikty dotýkají lidí, kteří se ocitají přímo v ohnisku konfliktu, tedy samotných „aktérů“.

4.1.3. EU a její společná zahraniční a bezpečnostní politika (SZBP)

„Evropská unie je klíčovým aktérem na mezinárodní scéně v řadě otázek, od globálního oteplování až po blízkovýchodní konflikt. Základem její společné zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP) je tzv. soft power: řešení konfliktů pomocí diplomacie, případně za podpory nástrojů obchodní politiky, pomoci a mírových sborů“ takto je bezpečnostní politika charakterizována samotnou EU (Europa, 2011).

Vznik této společné politiky vyplynul z událostí v Evropě. Samostatný druhý pilíř a tedy i SZBP vznikají Maastrichtskou smlouvou v roce 1993. V této smlouvě byla přímo SZBP začleněna a byly zde stanoveny i hlavní cíle (Ort, 2005):

- zabezpečit společné hodnoty,

- posílit bezpečnost unie a členských států,
- chránit mír a mezinárodní bezpečnost v souladu s Chartou OSN, Závěrečným aktem KSBE²⁹ a Pařížskou chartou pro novou Evropu,
- podporovat mezinárodní spolupráci,
- upevňovat demokracii a lidská práva.

Ve smlouvě jsou také určeny formy realizace, zejména formou spolupráce s mezinárodními organizacemi a vzájemné informovanosti. EU se angažuje v mnoha mírových misích a poskytuje humanitární pomoc lidem v zemích, které byly zasaženy válkou. Například EU byla zprostředkovatelem při uzavření mírové smlouvy mezi Ruskem a Gruzii, uspořádala dárcovskou konferenci pro Gruzii v roce 2008. Veřejný pořádek a stabilitu pomáhá zajistit na Balkáně od roku 2008. Úřad vysokého představitele pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku byl vytvořen EU v rámci preventivních opatření. Ten pomáhá upravovat zahraniční politiku členských států, ale zejména se angažuje při diplomatických jednáních a při vyhnutí se válečného konfliktu při sporech. EU spolupracuje se svými členskými zeměmi, ale také s tzv. třetími zeměmi (Euroskop, 2011).

Od 1. prosince 2009 vstoupila v platnost Lisabonská smlouva. Tato smlouva přinesla změny v mnoha oblastech a jednou z nich je i zahraniční a bezpečnostní politika. Lisabonská smlouva vysvětluje úlohu EU v oblasti společné zahraniční a bezpečnostní politiky takto: Rozhodnutí o záležitostech obrany budou i nadále vyžadovat jednomyslné schválení 27 členskými státy EU. Cílem misí, které EU vede mimo své území, je udržení míru, předcházení konfliktům a posílení mezinárodní bezpečnosti v souladu se zásadami Charty Organizace spojených národů. Smlouva rozšiřuje úlohu EU tak, aby zahrnovala akce v oblasti odzbrojení, poradenství a pomoc ve vojenské oblasti a pomoc při obnovení stability po konfliktech. Umožňuje rovněž posílenou spolupráci mezi členskými státy, které chtějí úzce spolupracovat v oblasti obrany (Euroskop, 2011).

²⁹ KBSE – Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. V roce 1995 se transformovala na Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE)

Kontakt a vzájemná spolupráce se třetími zeměmi má v současnosti charakter, na jedné straně oficiálního politického dialogu a na straně druhé, se aktivně podílí na projektech pomoci rozvojovým zemím. A v těchto oblastech se často dochází k překrývání bezpečnostní a rozvojové politiky EU.

Hlavním cílem rozvojové politiky EU je odstranění chudoby, která je jedním z velkých problémů narušující bezpečnost, jak už bylo zmíněno v předchozí kapitole. Více než polovina finančních prostředků na pomoc chudým zemím pochází z Evropské unie a jejích členských států. Tím se v současnosti z EU stal největší světový dárcce rozvojové pomoci³⁰. Rozvojová politika nespočívá jen v zajišťování čisté vody, potravin a výstavbě silnic, třebaže oboje je velmi důležité. Poskytuje finanční prostředky a spolupracuje i na mnoha vzdělávacích, zdravotnických a dalších programech. K podpoře rozvoje využívá i vzájemný obchod. EU otevírá své trhy dovozu z chudých zemí, a to vede ke zvyšování objemu obchodu mezi EU a rozvojovými zeměmi.

EU a konkrétní programová spolupráce s Demokratickou republikou Kongo

V minulosti byl EU realizován program obnovy (PAR II), který měl pomoci při stabilizaci situace Demokratické republiky Kongo. Kooperativní snahy zahrnovaly podporu na zmírnění chudoby, institucionální a makroekonomické podpory. Program byl realizován v letech 2003-2007.

Výsledkem spolupráce a celého programu bylo:

- výstavba dálnice 1 Kinshasa-Kikwit a 350 km vesnických silnic,
- rehabilitace ulic v hlavním městě Kinshasa,
- vybudování nových zařízení pro jímání vody a modernizace několika vodních výrobních center,
- vybudování nového systému zásobování vodou pro město Beni.

³⁰ Evropská unie a její členské státy vyplatily v roce 2008 více než 49 miliard eur v rámci pomoci rozvojovým zemím. Tato částka odpovídá 0,4 % jejich HNP a v přepočtu na obyvatele je vyšší než pomoc poskytovaná Spojenými státy nebo Japonskem. Cílem je zvýšit v roce 2015 až na 0,7 % HNP.

Na celý program bylo poskytnuto 961 milionu eur z Evropského rozvojového fondu.

V rámci 10. Evropského rozvojového fondu byl vytvořen další program pomoci pro Demokratickou republiku Kongo, jehož realizace je určena pro období 2008 - 2013. Tento program je zaměřen na podporu obnovy dopravní infrastruktury, zlepšení zdraví obyvatel a životního prostředí. EU tím to programem chce také podpořit místní regionální iniciativy rozvoje a obnovy. Činnost EU zahrnuje oblast demokracie, správy věcí veřejných, lidských práv, práv dětí a domorodých obyvatel, rovnosti pohlaví, dlouhodobý ochrany životního prostředí a boje proti HIV / AIDS. Zatím však program neskončil, ale průběžné monitorování EU hovoří o úspěšné naplňování cílů v jednotlivých oblastech podpory. Finanční rámec projektu byl určen na 561,7 milionu eur.

4.1.4. ECOWAS- Ekonomické společenství západoafrických zemí

Hospodářského společenství západoafrických států (The Economic Community Of West African States) je regionální skupina patnácti zemí³¹, která byla založena v roce 1975. Jeho posláním je podporovat hospodářskou integraci ve všech oblastech ekonomických činností, zejména průmyslu, dopravy, telekomunikací, energetiky, zemědělství, přírodních zdrojů, obchodu, měnové a finanční otázky, sociálních a kulturních záležitostí. Toto společenství není přímo bezpečnostním společenstvím, ale v rámci regionu Afriky působí na mnoho faktorů ovlivňujících bezpečnost.

ECOWAS působí v mnoha oblastech, které byly zmíněny v předchozí kapitole jako klíčové v bezpečnosti. Těmi je například spolupráce členských zemí ve zdravotnictví a sociálních věcech, zajištění pitné vody a bezpečnost potravin, zamezení nelegálnímu zločinu, v oblasti ochrany životního prostředí, vzdělávání a odborné přípravy, obrany a bezpečnosti (ECOWAS, 2011).

Společenství uskutečnilo řadu projektů na podporu stability a rozvoje regionu. Mnoho z těchto projektů bylo realizováno ve spolupráci s jinými organizacemi. Jedním z partnerů je i

³¹ Členskými státy v současnosti jsou: Benin, Burkina Faso, Gambie, Ghana, Guinea-Bissau, Kapverdy, Libérie, Mali, Niger, Nigérie, Pobřeží slonoviny, Senegal, Sierra Leone, Togo a Guinea.

Evropská Unie, která pomohla spolufinancovat například projekt „Conflict Prevention & Peace Building“.

Conflict Prevention & Peace Buildig (Prevence konfliktu a budování míru)

Komise ECOWAS ve spolupráci s EU, konkrétně Evropského rozvojového fondu (EDF), se v tomto projektu zaměřuje na oblast západní Afriky, zejména na Nigerii. Projekt zdůrazňuje důležitost budování a udržování míru, jako základního prvku pro rozvoj západního sub-regionu. Už na počátku touto projektu v roce 2006 si aktéři stanovili několik dílčích cílů (ECOWAS, 2011):

- podpora řádného fungování státní správy zemí západního regionu,
- vypracování komplexní strategie prevence konfliktu, která by byla začleněna do činnosti ECOWAS,
- zvýšení iniciativy ECOWAS v oblasti dohledu voleb (jednak aby se konaly podle regulí, nebyly falšovány hlasy a volební pravomoci se dostalo všem oprávněným),
- snížení nelegálního obchodu s ručními palnými zbraněmi a také samotné výroby zbraní, zejména v Nigérii.

Během realizace byla přijata pomoc Technical assistance for small arms unit a Peace fund. Rozpočet projektu byl stanoven na 5,5 mil. Eur. V prosinci 2010 byl projekt ukončen a vyšla hodnotící zpráva. Viditelnými výsledky jsou vytvoření mezinárodního souhrnného dokumentu prevence konfliktu a bezpečnosti v západní Africe, podle kterého by se státy měly řídit. V říjnu 2006 se konalo setkání hlavních představitelů ECOWAS a zástupců EDF v Accre, kteří jednali o volebním systému a zajištění dohledu při volbách. Po tomto setkání byla vydána příručka o dohledu při volbách. Zřízení specializovaných úřadů se zástupci organizace ECOWAS v Libérii, Guineu-Bissau a Togu je dalším úspěchem projektu. Ty by měly pomáhat ke zlepšení informovanosti a poskytovat službu poradenství obyvatelům v oblasti jejich práv. V oblasti nelegálního obchodu s ručními palnými zbraněmi a jejich výroby byl vytvořen plán pro implementaci úmluvy ECOWAS. Ta obsahuje postupy o provedení regulace výroby a větší kontroly, tím by se měla dostupnost zbraní pro nelegální obchod snížit. Během projektu však v praxi nedošlo k realizaci této úmluvy.

Celkově byl projekt oboustranně hodnocen jako úspěšný. Prohloubení vzájemné spolupráce je důležité pro budoucí plány západní Afriky – ECOWAS. Cílem do budoucna

organizace ECOWAS je udržet v regionu bezpečnost a ekonomický rozvoj regionu. Také i nadále ECOWAS počítá se spoluprací EDF.

4.1.5. LAS-Liga arabských států

Další uskupením působícím zejména v rámci rozvojových zemí se stala od roku 1945 Liga arabských států. LAS je regionální organizace arabských států. Má však zastoupení i v řadě nearabských států, například v německém Berlíně nebo rakouské Vídni. Jejím hlavním úkolem je zajišťovat a koordinovat spolupráci svých členů v oblastech politiky, ekonomiky, kultury a kolektivní bezpečnosti. Členství v organizaci zavazuje arabské státy k nepoužití síly proti dalšímu členskému státu. Arabská liga má mnoho specializovaných výborů a organizací. Nyní má 22 členů³². Sídlem Arabské ligy je Káhira.

Hlavním cílem LAS je zajišťování a upevňování vztahů mezi členskými státy, koordinace politické činnosti, ochrana jejich nezávislosti a suverenity. Spolupráce členských zemí probíhá v otázkách hospodářství a mnoha dalších směrech. Vstupem se členské státy zavazují k ochraně jejich nezávislosti a svrchovanosti, zákazu použití vojenské síly při řešení sporných otázek, povinnosti respektovat režimy v členských zemích a nepodniknout akce k jejich svržení.

Při vzniku konfliktu v Libyi mezi vůdcem Muammarem Kaddáfim a libyjským obyvatelstvem vyzvala LAS vůdce k nenásilnému řešení. Protesty a pouliční střety Kaddáfího odpůrců a příznivců vyvrcholily až v krvavé boje. Později se přidaly do bojů i libyjské ozbrojené jednotky, tím byla porušena dohoda s LAS. Libye jako členská země LAS má povinnost zachovávat mír a chránit své obyvatelstvo. Zprávy uvádí, že na protest proti Kaddáfího ozbrojenému zásahu mu vypovědělo spolupráci několik členů diplomatických misí v zahraničí. LAS odpověděla Libyi na útok pozastavením členství. Tato organizace uvedla, že jakmile vláda zaručí lidem bezpečnost, členství Libye obnoví. Také kritizovala Tripolis za neochotu informovat o současné situaci a svých krocích sdělovací prostředky a za nedostatečné poskytnutí lékařské pomoci zraněným (České noviny, ČTK, 2011).

³² Alžírsko, Bahrajn, Džibutsko, Egypt, Irák, Jemen, Jordánsko, Katar, Komory, Kuvajt, Libanon, Libye, Maroko, Mauritanie, Omán, palestinská území, Saúdská Arábie, Somálsko, Spojené arabské emiráty, Súdán, Sýrie, Tunisko. Status pozorovatelů mají Eritrea, Indie, Brazílie a Venezuela

Rozvojovou pomoc zajišťují všechny tyto vybrané organizace a tím se snaží snížit bezpečnostní hrozby a rizika. Jejich cílem je snížit faktory ohrožující bezpečnost v rozvojových zemích, ale také tím pomáhají, aby se tyto země nenarušovaly bezpečnost ostatních zemí. OSN, NATO, EU, ECOWAS a LAS jsou mezinárodní vládní organizace. Těmi kdo významně působí v oblasti bezpečnost jsou i nevládní organizace.

4.2.Nevládní organizace

Nevládní organizace podle Světové banky lze definovat jako soukromé organizace, které se zabývají činnostmi, které vedou ke zmírnění utrpení, podporují zájmy chudých, chrání životní prostředí, poskytují základní sociální služby, nebo se zabývají komunitním rozvojem společnosti (Antošová, 2007). Tato činnost nevládních organizací přispívá k zajištění bezpečnosti tím, že pozitivně působí na nevojenské faktory bezpečnosti a pomáhá při řešení aktuálních bezpečnostních otázek.

Vývoj posledních několika desetiletí ukázal důležitou roli mezinárodních nevládních organizací v globalizovaném světě. Jejich význam je ve vlivu a zapojení do řešení aktuálních problémů. V současnosti je i častá spolupráce mezinárodních nevládních organizací s OSN. Nevládní organizace se podílejí se na projektech rozvojové pomoci OSN a zapojují se do diskuzí globálních problémů. Mezinárodními nevládními organizace například jsou Lékaři bez hranic, Greenpeace, Amnesty International, Mezinárodní červený kříž, Liga lidských práv, Human Rights Watch, Internacional Crisis Group, Transparency International atd. Zvolila jsem pro tuto práci organizaci Lékaři bez hranic, protože působí v oblasti zajištění zdravotní péče a šíření nemocí, což jsou jedny z faktorů významně ovlivňující bezpečnost.

4.2.1. Lékaři bez hranic

Lékaři bez hranic jsou mezinárodní humanitární nevládní organizace, která poskytuje odbornou zdravotnickou pomoc lidem v ohrožení a v případě krizí. Organizace byla založena v roce 1971 skupinou francouzských lékařů a novinářů, kteří měli přímou zkušenost s hladomorem v Biaffé. Poskytuje zdravotnickou pomoc ve více než 60 zemích světa.

Šíření závažných onemocnění a epidemií je také vážnou bezpečnostní hrozbou pro rozvojové země, kde není zajištěna dostatečná zdravotní péče. Centrem nákazy a vzniku onemocnění jsou sice právě převážně chudé země, ale rozšířit se mohou snadno i do vyspělých zemí.

Organizace pomáhá při přírodních katastrofách, v uprchlických táborech, při ozbrojených konfliktech, v oblastech postižených hladem, při chybějící nebo zanedbané lékařské péči, při epidemiích atd. Všechna tato činnost přispívá ke snížení bezpečnostních hrozeb, které vyplývají z těchto problémů rozvojových zemí. Lékaři bez hranic působí při řešení řady aktuálních bezpečnostních otázek. Například zasahuje v oblasti ozbrojeného konfliktu Libye.

„Během první zdravotnické evakuace 3. dubna 2011 bylo evakuováno lodí z Misuráty 71 pacientů a Libyjskému zdravotnickému výboru ve městě bylo poskytnuto 6 tun krizového zdravotnického materiálu. První zásilku chirurgických sad pro ošetření 300 zraněných poslali Lékaři bez hranic do města 23. března“ uvádí zpravodajství této organizace (Lékaři bez hranic, 2011).

V Benghází na východě země pokračují Lékaři bez hranic ve spolupráci se zdravotnickým výborem a poskytují pomoc podle potřeby, včetně technické podpory centrální lékárně. Tým Lékařů bez hranic podporuje nemocnici Al Jalaa, která je hlavní úrazovou nemocnicí pro východní Libyi. Lékaři bez hranic poskytují také nutný zdravotnický materiál. Dopravili již 44 tun léků a dalších zásob, včetně materiálu pro ošetřování popálenin.

V současnosti probíhá již druhá vlna evakuace zraněných z nebezpečných oblastí. Neoficiální zprávy Lékařů bez hranic hovoří, že během svého dosavadního působení v Libyi přesunuli z nebezpečných oblastí přes 400 Libyjců a ošetřili až 600 zraněných (Lékaři bez hranic, 2011). Opakovaně vyzývají válčící strany, aby umožnily volný přístup ke zdravotnické pomoci všem Libyjcům a respektovaly nedotknutelnost zdravotnických zařízení, personálu i dopravních prostředků převážejících pacienty.

4.2.2. *Amnesty International*

Amnesty Internacional je nevládní mezinárodní organizací usilující o dodržování lidských práv. Porušování lidských práv vnímá jako příčinu špatného fungování společnosti. Cílem této organizace je zabránit komukoliv porušovat lidská práva. Zaměřuje se na nerespektování lidských práv a diskriminace, zejména ze strany ekonomických subjektů, vlád států a nelegálních skupin organizovaného zločinu. Toto nedodržování lidských práv působí významně na globální bezpečnost a právě organizovaný zločin je důležitým faktorem bezpečnosti.

Cíle Amnesty International jsou (Amnesty International, 2011):

- ochrana civilistů v ozbrojených konfliktech,
- odstranění diskriminace a boj proti chudobě,
- zajištění práv uprchlíků a migrantů,
- zrušení trestu smrti a zastavení mučení,
- spravedlivé soudy pro všechny.

Amnesty International má v současné době 3,2 milionu členů a sympatizantů ve více než 150 zemích a regionech. Výsledků dosahuje i díky autoritě, kterou získala. Této organizaci obdržela v roce 1977 Nobelovu cenu míru za „přínos k obraně svobody, spravedlnosti a tím i míru na celém světě“(Amnesty International, 2011).

V současnosti má Amnesty International poradní status při OSN. V rámci této spolupráce se aktuálně podílí Amnesty na ochraně civilních obyvatel Libye. Probíhají jednání těchto organizací, jejichž cílem je vytvoření projektu na ochranu libyjských uprchlíků a migrantů.

4.3. Bezpečnost a občanská společnost

Narušení bezpečnosti může cítit společnost po celém světě. Každý člověk nebezpečí vidí rozdílně. Jeden se nemusí cítit bezpečně v zemi se špatnou vládou nebo kde nejsou dodržována základní lidská práva a svobody. Jiní lidé bezpečnost necítí z důvodu nedostatku pitné vody a potravin, válečného konfliktu v oblasti, kde žijí, či jsou chudí.

Pocit ztráty bezpečnosti vnímají nejvíce ti lidé, kteří jsou v bezprostředním ohrožení svých životů. Jsou jimi zejména obyvatelé válčících zemí a oblastí zasaženou rozsáhlou přírodní katastrofou. Mohou jimi být lidé žijící na hranici chudoby a bídy, které ohrožuje nedostatek prostředků pro uspokojení základních lidských potřeb.

Lidské utrpení není měřitelné. Do jisté míry je popsitelné lidmi, kteří trpí. Pomoci k pochopení, lze možná nalézt v odpovědi staré černošské ženy na otázku co je to vlastně chudoba a utrpení: *„Chcete ode mě vědět co je to být chudá, co je chudoba? Jak se mě na to můžete ptát, když vidíte, že žiji v chudobě? Chudoba stojí rovnou před vámi. Jsem sama, nemám dost jídla, nemám šaty ani kde bydlet. Nemám čistou vodu na pití. Podívejte se, na mě mám oteklou nohu. Nemohu jít na kliniku, protože je to pro mě pěšky moc daleko. Tak co*

chcete, abych vám řekla o chudobě více než to, co vidíte vlastníma očima.“ (Social Watch, 2010)

Výpověď této ženy ukazuje, že postrádá pocit bezpečí. Žena se cítí neuspokojení základních potřeb. Je chudá, sama, nemocná, podvyživená, bez domova a bezmocná sama tuto situaci změnit. Všechny tyto faktory přispívají k ohrožení bezpečnosti ženy. V rozvojových zemích žije takových lidí jako tato žena miliony. Proto chudoba je globálním problémem významně ovlivňující bezpečnost celé společnosti.

5. ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce s tématem Globální bezpečnost v rozvojových zemích bylo specifikovat vybrané nevojenské faktory ovlivňující globální bezpečnost a postavení mezinárodních aktérů působících při řešení těchto problémů.

Práce je rozdělena do pěti kapitol. První kapitolou je úvod a pátou kapitolou práce je závěr.

Druhá kapitola se zabývá teoreticky vymezením bezpečnosti. V této kapitole jsou definovány pojmy související s bezpečností a pozornost je také věnována vývoji jednotlivých konceptů bezpečnosti.

Třetí kapitola je zaměřena praktičtěji na současné faktory ovlivňující bezpečnost nevojenského charakteru. V úvodu kapitoly jsou uvedeny jednotlivé faktory bezpečnosti, které působí na bezpečnost zejména rozvojových zemí. Z této kapitoly vyplynulo, že jednotlivé nevojenské faktory se navzájem doplňují a úzce spolu souvisí.

Z kapitoly vyplývá, že faktory globální nerovnost a chudoba nejvíce ovlivňují bezpečnost. Ty jsou sice řazeny mezi nevojenské faktory bezpečnosti, ale samotné publikace zabývající se oblastí bezpečnosti uvádějí, že mohou přerůst až násilný konflikt, který už je vojenského charakteru. Často se tedy právě nevojenské faktory bezpečnosti stávají příčinou násilného konfliktu.

Čtvrtá kapitola této práce se zabývá aktéry globální bezpečnosti, kteří v praxi působí na současném mezinárodním poli. Z důvodu rozsahu práce byly vybrány tři mezinárodní organizace – OSN, NATO a integrační seskupení EU. V rámci regionálně působících jsem zvolila dvě organizace ECOWAS a LAS. V oblasti bezpečnosti také působí mezinárodní nevládní organizace. Proto jsem do této kapitoly zařadila příklad dvou nevládních organizací – Lékaři bez hranic a Amnesty International.

Důležitost působení OSN potvrzují zejména projekty rozvojové pomoci v rámci preventivních opatření bezpečnosti. Vybraný projekt WFP Country Programme Zambia (2007-2010) má za cíl posílit bezpečnost v oblasti pomoci chudým, zlepšení zdravotní péče a vzdělávání a informovanosti dětí a dospělých.

Vojensko-politická organizace NATO působí v aktuálních bezpečnostních otázkách prostřednictvím vojenských misí. V březnu tohoto roku 2011 došlo k vyhocení bezpečnostní situace v Libyi a NATO zasáhlo misí Úsvit Odyssey. NATO se snaží na jedné straně zajistit bezpečnost mírovou cestou a na té druhé zastává názor, že i vojenské prostředky mohou pomoci při řešení konfliktu.

Pro misi Úsvit Odyssey byl zvolen po zhodnocení situace vojenský zásah na ochranu libyjských obyvatel. Do jaké míry byla správnost zásahu toho rozhodnutí lze v současnosti průběhu mise jen stěží hodnotit. Na tuto otázku se tvoří dva proudy názorů.

Jeden proud hovoří jednoznačně pro vojenský zásah, který byl nevyhnutelný. Jako důvody uvádí: dlouhodobě nestabilní situace a vyhrocení v násilný konflikt mezi vládou a obyvatelstvem Libye, špatná spolupráce vůdce Kaddáfího na mezinárodní úrovni a také záměr ochrany před rozšířením konfliktu do okolních států.

Opačný názor zastává druhý proud, který vojenský zásah vidí jako pouhé rozpoutání boje s negativními následky. Důsledky boje ponese obyvatelstvo ještě dlouhou dobu a změny k lepší politické a stabilnější situaci to nepřinese.

Dle mého posouzení situace v Libyi byl vojenský zásah oprávněný. A to hlavně z důvodu násilného jednání Libyjské vlády a následného neakceptování výzev mezinárodních organizací k ukončení boje. Nesmí docházet k porušování mezinárodních úmluv a nemůže být dovoleno Libyi porušovat právo ochrany obyvatel. Ale také zastávám názor, že samotnému obyvatelstvu má být zajištěna co nejvyšší možná bezpečnost. Zejména zajištěním potravin a pitné vody, zdravotní péče a možnosti přesunu obyvatel do bezpečnějších oblastí.

Nevládní organizace Lékaři bez hranic působí v Libyi při zajištění zdravotní péče libyjským obyvatelům. Také Amnesty International se zapojila do řešení této situace jako konzultant OSN a do přípravy projektu na ochrany libyjských civilistů. Tím tyto organizace přispívají k zajištění „bezpečnosti“ obyvatel v oblastech násilných konfliktů.

Regionální mezinárodní organizace ECOWAS a LAS také mají důležitý přínos v zajišťování bezpečnosti. Přínos spočívá v opatřeních na snížení chudoby a podpory rozvoje regionu. Tyto organizace vědí, že pokud se sníží zaostalost regionu, zvýší tím bezpečnost.

Aby byla zajištěna globální bezpečnost je vhodné jí vnímat komplexně. V dnešním globalizovaném světě je tedy důležitá i bezpečnost rozvojových zemí, která je součástí globální bezpečnosti.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Knižní publikace

- Adamcová, L. 2009. *Rozvojová ekonomika*. 1. vyd. Praha: Oeconomica, 2009. 345 s. ISBN 978-80-245-1515-1.
- Antošová, N. 2007. *Globalizace a mezinárodní integrace*. 1. vyd. Ostrava: VŠB - Technická univerzita Ostrava. 2007. 210 s. ISBN 978-80-248-1463-6.
- Balabán, M.; Duchek, J.; Stejskal, L. 2007. *Kapitoly o bezpečnosti*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2007. 428 s. ISBN 978-80-246-1440-3.
- Balabán, M.; Rašek, A. 2010. *Nezápadní aktéři světové bezpečnosti*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2010. 133 s. ISBN 978- 80-246-1721-3.
- Baylis, J.; Smith, S.; Owens, P. 2008. *The globalization of world politics: An Introduction to International Relations*. 4th ed. Oxford university press, 2008. 622 s. ISBN 978-0-19-929-777-1.
- Eichler, J. 2006. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. Století*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - Agentura vojenských informací a služeb, 2006. 303 s. ISBN 80-7278-326-2.
- Eichler, J. 2009. *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. 327 s. ISBN 978-80-7367-540-0.
- Eichler, J. 2004. *Mezinárodní bezpečnostní vztahy*. 1. vyd. Praha: Oeconomica, 2004. 164 s. ISBN 80-245-0790-0.
- Eichler, J. 2009. *Mezinárodní bezpečnost v době*. vyd. 1. Praha: Portál, 2009. 327 s. ISBN 978-80-7367-540-0.
- Lunde, P. 2009. *Organizovaný zločin: zasvěcený průvodce nejúspěšnějším odvětvím světa*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 2009. 200 s. ISBN 978-80-204-1997-2.
- Majerová, I. 2008. *Rozvojové ekonomiky*. 1. vyd. Karviná: Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, 2008. 170 s. ISBN 978-80-7248-459-1.
- Ort, A. 2005. *Bezpečnost Evropy a Česká republika*. 1. vyd. Praha: Professional Publishing. 2005. 216 s. ISBN 80-86419-81-9.

Smolík, J.; Šmíd, T. 2010. *Vybrané bezpečnostní hrozby 21. století*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010. 276 s. ISBN 978-80-210-5288-8.

Smolík, J. 2007. *Organizovaný zločin a jeho ohniska v současném světě*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. 204 s. ISBN 978-80-210-4438-8.

Social Watch. 2010. *Právo nežít v chudobě: chudoba jako porušování lidských práv*. 1.vyd. Praha: Filosofia.2010.140 s. ISBN 978-80-7007-321-6.

Waisová, Š. 2005. *Bezpečnost: Vývoj a proměny konceptu*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. 159 s. ISBN 80-86898-21-0.

Waisová, Š. 2009. *Současné otázky globální bezpečnosti*. 2. Vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 154 s. ISBN 978-807380-194-6.

Zoubek, V. 2008. *Lidská práva – globalizace – bezpečnost*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 461 s. ISBN 978-80-7380-103-8.

Elektronické publikace a zdroje

Amnesty International. Libye: ochrana civilistů musí být na prvním místě.[online]. 2011[cit. 2011-05-04]. Dostupný z WWW: <<http://www.amnesty.cz/z617/libye-ochrana-civilistu-musi-byt-na-prvnim-miste>>.

Amnesty International. [online]. 2011[cit. 2011-05-04]. Dostupný z WWW: <<http://www.amnesty.cz/category/category.php?id=5>>.

Balabán, M. Globální nerovnost jako globální hrozba.[online]. 2008 [cit. 2010-01-29]. Dostupný z WWW: < <http://publication.fsv.cuni.cz/eng/publication.php?id=4066>> .

Balabán, M. Megatrendy světového vývoje.[online]. 2008 [cit. 2010-01-29]. Dostupný z WWW:< <http://publication.fsv.cuni.cz/publication.php?id=3992>>. ISSN 1801-5999.

Central Intelligence Agency. The World Factbook. [online]. 2009 [cit. 2010-2-12]. Dostupný z WWW: l< <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2156rank.htm>>.

ČTK. LAS vyloučila Libyi ze svých jednání dokud neukončí násilí. [online]. 2011. [cit. 2011-04-29]. Dostupný z WWW: <<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/las-vyloucila-libyi-ze-svych-jednani-dokud-neskonci-nasili/600238>>.

ECOWAS. [online]. 2010 [cit. 2011-03-20]. Dostupný z WWW: < http://www.pir-rip.ecowas.int/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=5&Itemid=6&lang=fr>.

EUROPA. Country cooperation. Congo democratic republic.[online]. 2010 [cit. 2010-03-20]. Dostupný z WWW: < http://ec.europa.eu/europeaid/where/acp/country-cooperation/congo-democratic-republic/congo_en.htm>.

EUROPA. [online]. 2010 [cit. 2011-05-04]. Dostupný z WWW: <http://europa.eu/pol/cfsp/index_cs.htm>.

Exnerová, V. Chudoba. 2008 [online]. 2011[cit. 2011-04-04]. Dostupný z WWW: <http://www.rozvojovka.cz/chudoba_226_15.htm>.

Lékaři bez hranic. Organizace. [online]. 2011 [cit. 2011-04-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.lekari-bez-hranic.cz/cz/organizace/index.php>>.

Ministerstvo vnitra České Republiky. Bezpečnostní hrozby.[online]. 2010 [cit. 2011-03-17]. Dostupný z WWW: < <http://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-337414.aspx?q=Y2hudW09Mg%3D%3D>>.

NATOAKTUAL. Zprávy. [online]. 2010[cit. 2011-04-04]. Dostupný z WWW: <http://www.natoaktual.cz/na_zpravy.asp?y=na_zpravy/mise_main.htm>.

OSN. Zprávy 2011- přehled.[online]. [cit. 2011-03-29]. Dostupný z WWW: <<http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy>>.

Süssmuth, R. „Migration – High Time for New Thinking.“ In: The Security - Migration Nexus Challenges and Opportunities of African Migration to EU Countries. Eds. Sommer, Jerry aWarnecke,Andrea.Bonn:BICC [online]. 2010 [cit. 2010-12-17]. Dostupný z WWW: < <http://www.bicc.de/uploads/pdf/publications/briefs/brief36/brief36.pdf>>.

SEZNAM ZKRATEK

EU	Evropská unie
NATO	Severoatlantická aliance
ECOWAS	Ekonomické společenství západoafrických států
LAS	Liga arabských států
EDF	Evropský rozvojový fond
UNHCR	Úřad vysokého komisaře Organizace spojených národů pro uprchlíky
HDI	Index lidského rozvoje
CIA	Central Intelligence Agency
UNDP	Rozvojové programy Organizace spojených národů
SZBP	Společná zahraniční a bezpečnostní politika

SEZNAM SCHÉMAT

Schéma č. 2. 1. Válka ve světle velkých teorií mezinárodních vztahů

SEZNAM TABULEK

Tabulka 3. 1 Srovnání HDP v paritě kupní síly vybraných vyspělých a rozvojových zemí za rok 2010 (v mld. USD)

Tabulka č. 3. 2 Nejchudší populace z geografického hlediska

Tabulka č. 3. 3 Počet lidí žijící s virem HIV/AIDS v roce 2009 (v mil.)

Tabulka č. 3. 4 Počet zemřelých na HIV/AIDS v roce 2009 (v tis.)

Tabulka č. 3. 5 Urbanizace obyvatelstva v letech 1950-2030 (v tis.)

Tabulka. č. 4. 1. Přehled operací NATO

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Prohlašuji, že

- jsem byla seznámena s tím, že na mou diplomovou (bakalářskou) práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- беру на ве́домі, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou (bakalářskou) práci užít (§ 35 odst.3);
- souhlasím s tím, že diplomová (bakalářská) práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího bakalářské práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové bakalářské práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, bakalářskou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne

.....
Hana Stoklasová

Adresa trvalého pobytu studenta:

Chovatelská 184, Markvartovice, 747 14

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 Rozvojové země

Příloha č. 2 Urbanizované obyvatelstvo 1950 - 2030

Příloha č. 3 Přehled aktuálních misí OSN

Příloha č. 4 Funkce a pravomoci Rady bezpečnosti

PŘÍLOHY

Příloha č. 1. Rozvojové země

Těchto zemí je 149 (plus tři závislá území).

1. Všechny státy Latinské Ameriky (33): Antigua a Barbuda, Argentina, Bahamy, Barbados, Belize, Bolívie, Brazílie, Dominika, Dominikánská republika, Ekvádor, Grenada, Guatemala, Guyana, Haiti, Honduras, Chile, Jamajka, Kolumbie, Kostarika, Kuba, Mexiko, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Salvador, Surinam, Svatá Lucie, Svatý Kryštof a Nevis, Svatý Vincenc a Grenadiny, Trinidad a Tobago, Uruguay, Venezuela.

2. Všechny státy subsaharské Afriky (48): Angola, Benin, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Čad, Džibutsko, Eritrea, Etiopie, Gabon, Gambie, Ghana, Guinea, Guinea-Bissau, Jižní Afrika, Kamerun, Kapverdy, Keňa, Komory, Kongo, Kongo (Zair), Lesotho, Libérie, Madagaskar, Malawi, Mali, Mauricius, Mauritanie, Mosambik, Namibie, Niger, Nigérie, Pobřeží slonoviny, Rovnicková Guinea, Rwanda, Senegal, Seychely, Sierra Leone, Somálsko, Středoafriická republika, Súdán, Svatý Tomáš a Princův ostrov, Svazijsko, Tanzanie, Togo, Uganda, Zambie, Zimbabwe.

3. Všechny státy Blízkého východu a severní Afriky (23): Afghánistán, Alžírsko, Arménie, Ázerbájdžán, Bahrajn, Egypt, Gruzie, Irák, Írán, Izrael, Jemen, Jordánsko, Katar, Kuvajt, Kypr, Libanon, Libye, Maroko, Omán, Saudská Arábie, Spojené arabské emiráty, Sýrie, Tunisko.

4. Rozvojové státy Střední, jižní, jihovýchodní a východní Asie (28): Bangladéš, Bhútán, Brunej, Čína, Filipíny, Indie, Indonésie, Kambodža, Kazachstán, KLR, Korea, Kyrgyzstán, Laos, Malajsie, Maledivy, Mongolsko, Myanmar (Barma), Nepál, Pákistán, Singapur, Tádžikistán, Turkmenistán, Srí Lanka, Taiwan, Thajsko, Uzbekistán, Vietnam, Východní Timor.

5. Rozvojové státy Tichomoří (12): Fidži, Kiribati, Marshallovy ostrovy, Mikronésie, Nauru, Palau, Papua-Nová Guinea, Samoa, Šalamounovy ostrovy, Tonga, Tuvalu, Vanuatu.

Příloha č. 2 Urbanizované obyvatelstvo 1950 - 2030

Urbanizované obyvatelstvo 1950-2030 (v tisících)

	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2005	2010*	2015*	2020*	2030*
Subsaharská Afrika	20 216	33 927	57 548	93 335	146 673	220 606	266 935	321 400	384 696	456 580	626 683
Afrika	32 719	53 123	86 523	134 605	205 225	294 602	349 145	412 990	486 525	569 117	761 293
Asie	229 080	338 028	483 019	688 761	1 002 731	1 360 900	1 567 983	1 757 314	1 958 246	2 168 798	2 598 358
Evropa	280 685	344 646	412 386	466 486	503 320	514 422	522 799	533 295	543 276	552 486	567 403
Latinská Amerika	69 227	108 341	163 459	233 158	311 042	393 420	432 646	468 757	502 343	533 147	585 490
Severní Amerika	109 667	142 856	170 691	187 855	213 237	252 154	270 535	288 803	306 919	324 279	355 499
Oceánie	7 940	10 578	13 905	16 370	19 037	21 932	23 604	25 167	26 764	28 406	31 816
celkem	749 533	1 031 498	1 387 530	1 820 572	2 401 265	3 058 036	3 433 647	3 807 726	4 208 769	4 632 813	5 526 540

zdroj: UNDP, World Urbanization Prospects The 2009 Revision

<http://esa.un.org/unpd/wup/index.htm>

* předpokladané odhady dle prognóz

Příloha č. 3 Přehled aktuálních misí OSN

Přehled aktuálních misí OSN

a

<i>Zahájení mise</i>	<i>Název mise</i>	<i>Konflikt</i>
1991	Mise OSN v Západní Sahaře (MINURSO)	Okupace Západní Sahary Marokem
1999	Mise OSN v Demokratické republice Kongo (MONUC)	Druhá válka v Kongu
2003	Mise OSN v Libérii (UNMIL)	Druhá občanská válka v Libérii
2004	Mise OSN v Pobřeží slonoviny (UNOCI)	Občanská válka v Pobřeží slonoviny
2005	Mise OSN v Súdánu (UNMIS)	Druhá občanská válka v Súdánu
2007	Mise OSN a Africké unie v Súdánu (UNAMID)	Konflikt v Dárfúru
2007	Mise OSN ve Středoafričské republice a Čadu (MINURCAT)	Občanská válka ve Středoafričské republice a Čadu

Zdroj: United nations, 2011, vlastní úprava

Příloha č. 4 Funkce a pravomoci Rady bezpečnosti

Charta vymezuje tyto funkce a pravomoci Rady bezpečnosti:

- udržovat mezinárodní mír a bezpečnost v souladu se zásadami a cíli Organizace spojených národů;
- formulovat plány na vytvoření systému omezení zbrojení;
- vyzývat strany konfliktu, aby vzájemné spory řešily mírovou cestou;
- zabývat se konflikty a situacemi, jež by mohly vést k mezinárodnímu napětí, a doporučovat způsoby řešení těchto sporů či podmínky pro uzavření dohody;
- určovat, zda dochází k ohrožení míru či aktu agrese, a doporučovat opatření, jež by měla být učiněna;
- vyzývat strany sporu k přijetí prozatímních opatření, která jsou nezbytná nebo vhodná k zabránění dalšímu zhoršování situace;
- vyzývat členské státy, aby se při naplňování rozhodnutí Rady bezpečnosti uchýlovaly k opatřením vylučujícím použití ozbrojené síly (kupříkladu k sankcím);
- schvalovat použití síly v zájmu udržení nebo obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti;
- podporovat mírová řešení místních sporů prostřednictvím regionálních mechanismů a využívat je k prosazování svých pravomocí;
- doporučovat Valnému shromáždění jmenování generálního tajemníka a společně s Valným shromážděním volit soudce Mezinárodního soudního dvora;
- vyžádat si od Mezinárodního soudního dvora odborná stanoviska k právním záležitostem;
- doporučovat Valnému shromáždění přijetí nových zemí do OSN.